

СЪВРЕМЕННО ПРАВО

6' 2007

СЪДЪРЖАНИЕ

СТАТИИ

Красимира Средкова — Осигурителни помощи	7
Ива Пушкарлова — Организация/група против националното равенство и религиозната и политическата търпимост по чл. 162 НК	20

ПРОБЛЕМИ НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО

Антонина Димитрова, Симеон Тасев — Имуществените отношения между съпрузите по проекта за нов Семейен кодекс	32
--	----

МЛАДИ АВТОРИ

Андрей Александров — Последници за трудовото и служебното правоотношение от последваща невъзможност за достъп до класифицирана информация	42
Зоя Милчева — Предмет на оспорване в административния процес	52

КРИТИКА И НАУЧЕН ЖИВОТ

Дарина Зиновиева — Рецензия на монографията на Стоян Ставру „Вещноправно действие на смъртта. Мъртвото човешко тяло преди и след погребението“	63
Росен Ташев — Авторитетен научен форум	68

IN MEMORIAM

Албена Великова — В памет на проф. Любомир Радоилски	70
Лора Григорова, Анка Игнатова — Михаил Поповилиев — приносът на един търновец за развитието на юридическата наука в България	73

СЪДЪРЖАНИЕ НА СПИСАНИЕ

„СЪВРЕМЕННО ПРАВО“ ЗА 2007 г.	81
НОВОИЗЛЯЗЛА ПРАВНА ЛИТЕРАТУРА	85

В редакцията се приемат материали, не по-големи от 20 стандартни машинописни страници (30 реда по 60 знака всеки), в два екземпляра и задължително със запис на електронен носител. Всяка статия трябва да е придружена от кратка анотация на български и английски език до 20 машинописни реда.

Ръкописи не се връщат и не се рецензират.

Хонорари се изплащат в офиса на издателство „Сибѝ“ на пл. „Славейков“ № 4, ет. 4, стая 412. За уговорка — тел. 9870141.

СЪВРЕМЕННО ПРАВО

Год. XVIII, кн. 6, София, 2007

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Юридически факултет

Издателство СИБИ

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

проф. Георги Петканов (главен редактор), проф. Красимира Средкова (зам. главен редактор), гл.ас. Кристиан Таков (секретар), проф. Дончо Хрусанов, проф. Росен Ташев, доц. Пламен Киров, доц. Пламен Пантев, гл.ас. Ружа Иванова, гл.ас. Георги Митов, Даниела Доковска, Наталия Гуджева

Адрес: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Юридически факултет, каб. 236, бул. „Цар Освободител“ № 15, 1040 София; тел. 9434806

© Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Юридически факултет

© Издателство СИБИ

2007

Адрес на издателството: 1000 София, пл. „Славейков“ № 4, ет. IV
тел. 9870141, факс 9875709

e-mail: sibi@sibi.bg

www.sibi.bg

CONTENTS

ARTICLES

Krassimira Sredkova — Social Insurance Allowances	7
Iva Pushkarova — Organisation/Group against the National Equality and the Religious and Political Tolerance under Art. 162 of the Criminal Code	20

LEGISLATIVE ISSUES

Simeon Tassev, Antonina Dimitrova — Property Relations among the Spouses under the New Family Code	32
--	----

YOUNG AUTHORS

Andrey Alexandrov — Consequences for the Labour and Civil Service Relationship Resulting from Subsequent Impossibility for Access to Classified Information	42
Zoya Milcheva — The Object of Dispute in the Administrative Proceedings	52

CRITIQUE AND SCIENTIFIC LIFE

Darina Zinovieva — Review of the Treatise of Stoyan Stavru “The Property-Law Effect of Death: The Dead Human Body before and after the Funeral”	63
Rossen Tashev — Prestigious Scientific Forum	68

IN MEMORIAM

Albena Velikova — In Memory of Prof. Radoilski	70
Lora Grigorova, Anka Ignatova — Mihail Popoviliev: The Contribution of a Merchant to the Development of Legal Science in Bulgaria	73

2007 CONTENTS OF CONTEMPORARY LAW REVIEW	81
---	----

NEWLY PUBLISHED LITERATURE	85
---	----

CONTEMPORARY LAW

Year XVIII, 2007, № 6, Sofia
Sofia University „Sv. Climent Ohridski“
Faculty of Law
SIBI Publishing House

EDITORIAL BOARD

Prof. Georgi Petkanov (editor-in-chief), Prof. Krassimira Sredkova (vice editor-in-chief), Assistant Professor Kristian Takov (secretary), Prof. Doncho Hrusanov, Prof. Rossen Tashev, Associate Professor Plamen Kirov, Associate Professor Plamen Pantev, Assistant Professor Rouzha Ivanova, Assistant Professor Georgi Mitov, Daniela Dokovska, Natalia Goudzheva

Address: Sofia University „Sv. Climent Ohridski“, Faculty of Law, room № 236, 15, Tzar Osvoboditel Street, Sofia — 1040; tel.: 359 2 9434806.

© Sofia University „Sv. Climent Ohridski“
Faculty of Law
© SIBI Publishing House
2007

Address of the Publishing House: 1000 Sofia, 4, Slaveykov Sq.
tel.: 359 2 9870141, fax: 359 2 9875709
e-mail: sibi@sibi.bg
www.sibi.bg

СТАТИИ

ОСИГУРИТЕЛНИ ПОМОЩИ

*Красимира Средкова**

Понятие и обща характеристика

Понятие за осигурителна помощ

1. Както е известно, държавното обществено осигуряване предоставя парични плащания на осигурените лица, когато за определен период от време или завинаги те не могат сами да осигуряват издръжката си поради настъпване на предвиден в закона осигурен социален риск. Това са обезщетения и помощи. Докато обезщетенията са по-разпространеният и по-познат вид осигурителни плащания, същото не може да се каже за помощите.

Помощта е осигурително плащане, което служи за посрещане на **допълнителни разходи** на осигуреното лице, каквито то обикновено няма. Тя се изплаща освен и заедно с осигурителния доход или осигурителното обезщетение, което замества този доход. Помощта е **субективно право** на осигуреното лице. То възниква при настъпване на осигурителен случай. Правото е от категорията на **публичните притезания** — осигурителният орган е длъжен да извърши плащането, щом са налице предвидените в закона условия.

Обществени функции

2. Общата функция на плащанията по общественото осигуряване е да предоставят средства за издръжка на осигуреното лице, когато то не може само

* Професор по трудово и осигурително право в СУ „Св. Кл. Охридски“, доктор по право.

да си осигурява такива средства чрез труда си, т.е. **те представляват гарантиране на социалната сигурност** на човека. Тази обща функция се проектира в различни конкретни функции на отделните видове плащания.

В основната хипотеза на загуба на средства поради неработоспособност или други предвидени в закона обективни причини осигурителните плащания **заместват доход, загубен поради настъпване на предвиден в закона осигурен социален риск**. Това е специфичната функция на *обезщетенията* по общественото осигуряване. Обезщетението се изплаща като алтернатива на дохода, който осигуреното лице обичайно ползва за своята издръжка — трудово възнаграждение, възнаграждение от търговска дейност и т.н.

В други случаи осигурителното плащане служи за **компенсация на допълнителни разходи**, които настъпването на осигурителния случай поражда за осигуреното лице. Плащането в тези случаи се дължи заедно с получавания трудов доход или заместващо го обезщетение по общественото осигуряване. Това се отнася до осигурителните *помощи* — например за рехабилитация.

Разграничение на осигурителните помощи от други социални плащания

3. Осигурителната помощ трябва да се различава преди всичко от **обезщетенията по общественото осигуряване** (обезщетения по краткосрочното осигуряване и пенсии).

И двата вида плащания имат осигурителен характер — те са парични плащания, които се дължат от осигурителните фондове на осигурени лица при настъпване на осигурителен случай за покриване на неблагоприятните имуществени последици от него (загуба на трудов доход или необходимост от извършване на необичайни за осигуреното лице разходи). За разлика от обезщетенията обаче, като компенсационно плащане помощта обикновено замества не загубен трудов доход, а допълнителни разходи, които осигуреното лице следва да извършва във връзка с увреждане на здравето му или по други причини. Освен това размерът на помощта по правило не е съобразен с осигурителния доход, какъвто е случаят с обезщетенията, а е еднакъв за всички осигурени лица. Той зависи от основанието за отпускането ѝ.

4. Разглежданите помощи трябва да се разграничават и от особен вид осигурителна престация, какъвто е **медицинската помощ**¹.

Медицинската помощ е дължимата на здравноосигурените лица престация по здравето осигуряване и в този смисъл тя също е осигурителна престация. Според § 1, т. 9 ДР ЗЗО това е „система от диагностични, лечебни, рехабилитационни и профилактични дейности, осигурявани от медицински специалисти“. Тя се изразява във фактически действия, които изпълнителите на медицинска помощ трябва да осъществят с оглед на конкретната потребност на осигуре-

ното лице с цел предотвратяване, откриване и отстраняване на увреждане на здравето му състояние (чл. 45, ал. 1, т. 1—5, 9—10, 13 и др. ЗЗО) или във веществени престации — лекарства (чл. 45, ал. 1, т. 11 ЗЗО), транспорт по медицински показания (чл. 45, ал. 1, т. 14 ЗЗО) и др. Тези престации се осъществяват за сметка на бюджета на осигурителния орган — НЗОК. Основанието им е преодоляване на неблагоприятни биологични последици за осигуреното лице.

За разлика от медицинската помощ, разглежданите помощи имат основно паричен характер. Те се предоставят от осигурителния орган — НОИ, за сметка на определени осигурителни фондове. Основанието им е компенсиране на неблагоприятни имуществени последици за осигуреното лице.

Поради това, че се предоставят на различно основание (едните са насочени към възстановяване на нормалното здравно състояние на човека, а другите облекчават необходимите имуществени разходи във връзка с това състояние), паричните помощи по общественото осигуряване и медицинската помощ по здравето осигуряване могат да бъдат кумулирани.

5. Осигурителните помощи трябва да се разграничават и от социалните помощи.

И осигурителните, и социалните помощи² се предоставят за облекчаване на материалното положение на гражданите. Това е общото им социално предназначение. Разликите между тях обаче са твърде съществени.

Докато социалните помощи се предоставят изобщо на нуждаещи се лица, независимо от причината за изпадане в материално затруднение, но според действителната нужда, осигурителните помощи се предоставят само на осигурени лица и независимо от фактическото им материално положение. Те се предоставят за покриване на вреда, създадена от изрично предвидена в законодателството причина — настъпване на осигурен социален риск с неговите последици за осигуреното лице. За разлика от социалните помощи, чийто размер по правило се определя конкретно във всеки конкретен случай и според действителната материална нужда на нуждаещия се, размерът на осигурителните помощи е еднакъв за всички субекти на правото на съответната помощ. Той е предварително определен в законодателството. Средствата, от които се изплащат осигурителните помощи, са за сметка на специално обособените фондове („Общо заболяване и майчинство“ и „Трудова злополука и професионална болест“), а не на републиканския бюджет, от който се изплащат социалните помощи. Те се изплащат от осигурителния орган, докато социалните помощи се изплащат от органите по социалното подпомагане.

6. Осигурителните помощи си приличат с добавките по общественото осигуряване³.

Добавката е осигурително плащане по дългосрочното (пенсионното) обществено осигуряване заради допълнително обстоятелство, наред с предпола-

гаемата или доказана трайна неработоспособност, което затруднява допълнително личното или материално състояние на пенсионера — необходимост от чужда помощ на инвалид, загуба на общите материални средства с починалия съпруг и др. Тя е едно вторично право, което предполага придобито и упражнено първично право — на съответен вид пенсия. Изплаща се от пенсионните фондове на държавното обществено осигуряване — „Трудова злополука и професионална болест“, „Пенсии“ и „Пенсии, несвързани с трудова дейност“. Размерът ѝ се определя в съотношение със социалната пенсия за старост (например добавка на ветераните от войните) или с полагащата се лична пенсия на починалия съпруг (добавка към пенсията на преживелия съпруг).

За разлика от добавката като средство за компенсирание на необичайни разходи на осигуреното лице, помощта не е свързана с друго осигурително плащане — по краткосрочното или по дългосрочното осигуряване. Тя се предоставя на самостоятелно основание на осигуреното лице при настъпване на съответния осигурителен случай. Изплаща се от средства по фондовете на краткосрочното обществено осигуряване — „Общо заболяване и майчинство“ и „Трудова злополука и професионална болест“. Определя се фиксирано в еднакъв размер за всички осигурени лица.

Видове помощи

Помощ за профилактика и рехабилитация

7. Правото на осигурените лица на помощ за профилактика и рехабилитация е **установено** в чл. 11, ал. 1, т. 2, б. „б“ и чл. 12, ал. 1, т. 2 КСО. Условиата и редът за упражняването му са регламентирани в Наредба № 1 от 2007 г. за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация (по-долу „Нар. № 1 от 2007 г.“). Средствата са за сметка на фондовете на НОИ (чл. 24, т. 1 и 3 и чл. 26, т. 1 и 3 КСО; чл. 1, т. 1 Нар. № 1 от 2007 г.). **Целта** на помощта е да се подпомагат материално в разходите им за профилактика и рехабилитация често или продължително боледуващите, както и тези с хронични заболявания⁴.

8. **Правото** на помощ за профилактика и рехабилитация е **субективно** право на осигуреното лице — неговото упражняване е предвидена в закона възможност, която се реализира по волята на осигуреното лице при наличието на предвидените в закона условия. То е от категорията на **публичните притезания** — насочено е към публичния осигурителен орган (НОИ), който е длъжен да извърши необходимите действия — да издаде удостоверение за настаняване в заведение за профилактика или рехабилитация и да заплати на заведението оказаните от него медицински услуги⁵.

Помощта има **компенсационен характер**. Тя поема по-голямата част от разходите, които осигуреното лице трябва да направи за укрепването на

здравето си — за медицински услуги, за нощувка и за храна. Това е проява на прехвърлянето на риска от неблагоприятните за осигуреното лице имуществени последици върху осигурителния орган. Чрез помощта се поема част от тези последици — тя не покрива цялата стойност на храната и на транспорта за придвижване от мястото на живеене до заведението, в което се оказват съответните медицински услуги.

9. Субектите на правото на помощ за профилактика и рехабилитация са две категории:

а. осигурени лица (чл. 11, ал. 1, т. 2, б. „б“ и чл. 12, ал. 1, т. 2 КСО; чл. 2, ал. 1, т. 1—3 Нар. № 1 от 2007 г.). Анализът на чл. 2, ал. 1, т. 1—3 Нар. № 1 от 2007 г. показва, че това са всички категории задължително осигурени по чл. 4, ал. 1—3 КСО;

б. пенсионери (чл. 2, ал. 4 Нар. № 1 от 2007 г.). Не всички пенсионери обаче, а само тези, които получават лична пенсия, имат право на помощ за профилактика и рехабилитация. И при получаващите лична пенсия има ограничения:

Първо, с оглед вида на пенсията — тя следва да е за *инвалидност*. Логиката на това решение се крие в обстоятелството, че трайната неработоспособност в тези случаи се дължи на увреждане на здравето на осигуреното лице, а не е резултат на естествените биологични процеси в човешкия организъм, както е при старостта и свързаните с нея пенсии.

Второ, с оглед на възрастта — тя трябва да е *по-ниска от възрастта по чл. 68, ал. 1 КСО*, т.е. възрастта, на която се придобива право на пенсия за осигурителен стаж и възраст. Логиката на това решение трудно може да бъде открита. Самото достигане на възрастта по чл. 68, ал. 1 КСО не означава, че инвалидът е оздравял, а само че не може да получава пенсия за инвалидност, а такава за осигурителен стаж и възраст. Необходимостта от повече грижи за увреденото здраве не отпада. Тъкмо поради това и добавката за чужда помощ се изплаща към всеки вид пенсия, а не само за инвалидност. Намирам, че е необходима законодателна промяна на това ограничение.

10. Правото на помощ за профилактика и рехабилитация възниква при кумулативното наличие на три **предпоставки**:

а. необходимост от профилактика или рехабилитация в специализирано за целта заведение

Профилактиката представлява съвкупност от мерки за предотвратяване на заболяванията или на техните неблагоприятни последици. **Рехабилитацията** е съвкупност от медицински и други средства, прилагани след активно лечение, за да се довърши лекуването и да се възстанови напълно работоспособността или да се намалят неблагоприятните последици от заболяването.

Профилактиката и рехабилитацията, които служат като основание за предоставяне на разглежданата помощ, се осъществяват **в специализирани лечебни заведения** — болници, санаториуми и др. Тези лечебни заведения се обявяват от управителя на НОИ (чл. 28 Нар. № 1 от 2007 г.) въз основа на конкурс, който се провежда по ред, установен в чл. 19—27 Нар. № 1 от 2007 г. Така определените заведения сключват договор с НОИ (чл. 4, ал. 2 Нар. № 1 от 2007 г.).

Необходимостта от профилактика или рехабилитация се удостоверява от медицинските органи. Тяхното заключение се обективира в *медицинско направление* към специализирано за целта заведение (чл. 5, ал. 1 Нар. № 1 от 2007 г.);

б. предварителен осигурителен стаж

За да възникне правото на помощ за профилактика и рехабилитация, е необходим определен предварителен осигурителен стаж (чл. 2, ал. 2 Нар. № 1 от 2007 г.). Неговата продължителност е **6 месеца** — това е изобщо продължителността на осигурителния стаж като предпоставка за придобиване на права по краткосрочното обществено осигуряване при неработоспособност. Изискването за такъв стаж обаче не е еднократно, както при обезщетението за временна неработоспособност или майчинство, а е необходимо при настъпването на всеки отделен осигурителен случай — непосредствено преди „месеца, през който се провежда профилактиката и рехабилитацията“ (чл. 2, ал. 2 *in fine* Нар. № 1 от 2007 г.). Наличието му се установява по общия ред за установяване на осигурителния стаж.

Шестмесечният стаж не е необходим за лицата, които получават пенсия (чл. 2, ал. 2 Нар. № 1 от 2007 г. *per argumentum a contrario*), както и за лицата, пострадали от трудова злополука или професионална болест (чл. 2, ал. 3 Нар. № 1 от 2007 г.);

в. еднократност на помощта

За разлика от осигурителните обезщетения, които се дължат при всяко настъпване на съответния осигурителен случай, помощта за профилактика и рехабилитация се дължи само **веднъж през една календарна година** (чл. 3, ал. 2 Нар. № 1 от 2007 г.).

11. Помощта за профилактика и рехабилитация се предоставя, за да се подпомогне материално осигуреното лице в заплащането на равностойността на съответните лечебни мерки. Нейният размер се определя във всеки **конкретен случай**. Размерът включва:

а. средствата за основните медицински услуги (чл. 3, ал. 1, т. 1 Нар. № 1 от 2007 г.). Това са дейностите, които се извършват за постигане на целите на профилактиката, съответно рехабилитацията — например масаж, физиотерапия и др. под. Кои услуги са „основни“ и подлежат на заплащане, се

посочва в чл. 10, ал. 2 Нар. № 1 от 2007 г. — това са медицинските услуги, предписани от лекаря на заведението за основното заболяване, което е посочено в медицинското направление. Тяхната цена се определя в договора между НОИ и заведението, което ги предоставя. Извън тях са допълнителните услуги — те не са свързани с основното заболяване и се извършват по желание на лицето. Тези услуги не се заплащат от общественото осигуряване (чл. 10, ал. 3 Нар. № 1 от 2007 г.);

б. стойността на нощувките (чл. 3, ал. 1, т. 2 Нар. № 1 от 2007 г.). Има се предвид периодът на пребиваването на осигуреното лице в заведението за профилактика или рехабилитация. Цената на нощувките се определя също в договора между заведението и НОИ. Установени са граници на продължителността на престоя (изразен чрез нощувките) в заведението за профилактика или рехабилитация (чл. 3, ал. 3 Нар. № 1 от 2007 г.). Тя е от 10 до 15 дни;

в. част от стойността на храната (чл. 3, ал. 1, т. 3 Нар. № 1 от 2007 г.). Размерът на тази част се определя с договора между заведението и НОИ.

12. Помощта за профилактика и рехабилитация се изразява в заплащане на равностойността на основните медицински услуги и на нощувките в съответното заведение, както и на част от стойността на храната (вж. предходната точка). Тази равностойност се заплаща не на осигуреното лице, а **се превежда от НОИ на съответното заведение** по ред, определен в договора между тях (арг. от чл. 4 Нар. № 1 от 2007 г.). Това става въз основа на удостоверение за настаняване в заведението и фактури за стойността на процедурите, нощувките и храната (чл. 12 Нар. № 1 от 2007 г.). Удостоверението за настаняване се издава от длъжностно лице в териториалното поделение на НОИ въз основа на медицинското направление и документи, посочени в чл. 7 Нар. № 1 от 2007 г. — болничен лист, разпореждане за признаване на трудова злополука (съответно акт за признаване на професионална болест) и др. По своя характер удостоверението е индивидуален административен акт, който поражда право на осигуреното лице да бъде настанено в съответното заведение за сметка на съответния осигурителен фонд. Направените фактически разходи се отразяват във фактура. Заедно с другите документи относно престоя в заведението фактурата се представя в териториалното поделение на НОИ, издало удостоверението. Въз основа на тези документи териториалното поделение на НОИ изплаща ежемесечно разходите на съответните заведения. Осигурителният характер на помощта се определя от обстоятелството, че стойността на профилактиката и рехабилитацията се заплаща не от осигуреното лице, а от негово име за сметка на осигурителния орган.

Помощ за помощно-технически средства⁶

13. По силата на чл. 11, ал. 1, т. 2, б. „в“ и чл. 12, ал. 1, т. 4 КСО осигурените имат право на помощ за помощно-технически средства, свързани с увреждането на здравето им. **Правният режим** на тази помощ е установен в Наредба № 2 от 2007 г. за изискванията за осъществяване на дейностите по предоставяне на помощни средства, приспособления и съоръжения на хората с увреждания и медицински изделия, посочени в списъците по чл. 35а, ал. 1 от Закона за интеграция на хората с увреждания (по-долу „Нар. № 2 от 2007 г.“) и Наредба № 2 от 1999 г. за условията и реда за обезпечаване на технически помощни средства (по-долу „Нар. № 2 от 1999 г.“). Определено значение имат и някои разпоредби на Закона за интеграция на хората с увреждания и на правилника за неговото прилагане.

Помощта се предоставя по задължителното обществено осигуряване от фондовете „Общо заболяване и майчинство“ и „Трудова злополука и професионална болест“ на НОИ.

14. Субекти на правото на помощ за помощно-технически средства са:

а. осигурените за всички осигурени социални рискове (чл. 11, ал. 1, т. 2, б. „в“ КСО);

б. осигурените за някои рискове, сред които са трудова злополука и професионална болест (чл. 12, ал. 1, т. 4 КСО);

в. пенсионерите (чл. 2, т. 4 Нар. № 2 от 1999 г.)⁷.

Общият белег на тези лица е, че се нуждаят от технически пособия за самообслужване и трудова дейност (арг. чл. 39—47 ППЗИХУ). Най-често те са инвалиди, но могат да бъдат и други лица.

15. Съдържанието на помощта е *осигуряване на парични средства* за изработване, покупка и ремонт на помощно-технически средства (арг. от чл. 1 във вр. с § 1 ДР Нар. № 2 от 1999 г.; чл. 2а Нар. № 2 от 2007 г.). Тези средства се превеждат от Агенцията за хората с увреждания по сметките на физическите и юридическите лица, получили разрешение за съответната дейност (чл. 43, ал. 1 ППЗИХУ). Когато техническото средство или приспособление е закупено от нуждаещото се лице, му се възстановяват направените разходи (чл. 43, ал. 2—4 ППЗИХУ).

16. Отпускането на помощта предполага **необходимост от помощно-техническо средство**.

Помощно-техническите средства, за снабдяването с които се отпуска помощта, са опорни или други подобни пособия и съоръжения, които заменят, подобряват или контролират функциите на увредени човешки органи и увеличават възможностите за самообслужване, придвижване и трудова дейност. Помощно-техническите средства подобряват общото здравно състояние и допринасят за по-добро адаптиране към заобикалящата среда. Техните конкрет-

ни видове са изброени в списък към чл. 35а, ал. 1 ЗИХУ и чл. 40, ал. 1 ППЗИХУ. Те включват например индивидуални стелки за диабетно стъпало, глюкомери, патерици, бастуни, ходилки и проходилки и др. В списъка е посочен и срокът за ползване на съответното средство, след който лицето отново има право на такова.

Преценката за *необходимостта* от помощно-технически средства се прави от органите на експертизата на работоспособността (чл. 4 Нар. № 2 от 1999 г.). Тяхното заключение, изразено в *протокол* от ЛКК или *експертно решение* на ТЕЛК, се прилага към молбата за отпускане на помощ.

17. Размерът на помощта се определя индивидуално във всеки *конкретен случай*. Общо изискване е помощно-техническото средство да е произведено, закупено или ремонтирано от физическо или юридическо лице, което притежава разрешение за съответната дейност (чл. 41 ППЗИХУ). Разрешението се дава по ред, установен в Наредба № 2 от 2007 г.

18. Предоставянето на помощта става в две **форми**:

а. превеждане на сумата по сметката на физическото или юридическото лице, което изработва, продава или ремонтира помощно-техническото средство (чл. 43, ал. 1 ППЗИХУ);

б. възстановяване на направените от подпомаганото лице разходи за изработено, купено или ремонтирано помощно-техническо средство (чл. 43, ал. 2—4 ППЗИХУ). В този случай трябва да бъде представена фактура за направените разходи.

Помощ при липса на право на пенсия за инвалидност

19. Традиционна за българското осигурително право помощ е предвидена в *чл. 11, ал. 1, т. 2, б. „а“ и ал. 3 КСО* и е уредена в *Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване*⁸. Това е помощта, която се предоставя на лица с трайно намалена работоспособност поради общо заболяване, но без право на пенсия за инвалидност. Тя се предоставя, за да се подпомогне материално лицето в поемането на необходимите за издръжката му разходи. Изплаща се за сметка на *фонд „Общо заболяване и майчинство“*.

20. Право на помощ при липса на право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване имат лицата, **осигурени за всички осигурени социални рискове** (чл. 11, ал. 1, т. 2, б. „а“ КСО).

21. Придобиването на правото на разглежданата помощ предполага кумулативното наличие на следните **предпоставки**:

а. наличие на трайна неработоспособност най-малко 50 на сто (инвалидност). Инвалидността трябва да бъде резултат от осигурения со-

циален риск *общо заболяване*. Тя трябва да бъде установена по общия ред от органите на експертизата на работоспособността с *експертно решение*;

б. липса на необходимия според чл. 74 КСО предварителен осигурителен стаж за възникване на право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване. Неговата продължителност зависи от възрастта на осигуреното лице, причината за инвалидността (слепота) и момента на инвалидизирането (по рождение или след това). В случая този необходим осигурителен стаж не е налице⁹.

22. Размерът на помощта се определя както обезщетението за временна неработоспособност (чл. 11, ал. 3 КСО). Следователно той е **80 на сто от загубения осигурителен доход**, определен по правилата на чл. 41 КСО.

23. Помощта се изплаща за фиксиран в закона (чл. 11, ал. 3 КСО) максимален **период** от време. Той е **60 дни**.

*Помощ при смърт*¹⁰

24. Еднократната помощ при смърт е **уредена** в чл. 11, ал. 2; чл. 12, ал. 2 и чл. 13, ал. 2 КСО. Тя се предоставя по основното задължително обществено осигуряване от *фонд „Общо заболяване и майчинство“* и *фонд „Трудова злополука и професионална болест“*. Социалното ѝ предназначение е да подпомогне материално най-близките на починалото осигурено лице непосредствено след смъртта му — за организиране на погребението и посрещане на битови нужди в началния период след смъртта.

25. Субекти на правото на помощ при смърт на осигурено лице са *преживелият съпруг, децата* и *родителите*. Това са близките, най-пряко засегнати не само емоционално, но и имуществено от смъртта на осигуреното лице. За разлика от наследствената пенсия тези лица са субекти на правото на помощ не поотделно (индивидуално), а в своята съвкупност (общо).

26. За възникване на **правото** на помощ по чл. 11, ал. 2; чл. 12, ал. 2 и чл. 13, ал. 2 КСО е необходимо кумулативното наличие на:

а. смърт на осигурено лице. То може да е било осигурено или за всички осигурени социални рискове по чл. 4, ал. 1 КСО, или за отделни рискове (чл. 4, ал. 2—3 КСО). Възнаграждението за труда на това лице е основният, ако не единствен източник на средства за издръжката му. Много често то служи и за издръжката на семейството и близките или поне за част от нея. Това възнаграждение те губят със смъртта на осигурения;

б. брачна или родствена връзка с починалия осигурен. Помощта при смърт се изплаща на преживелия съпруг и най-близките роднини на починалия — децата и родителите.

27. Размерът на помощта при смърт е определен фиксирано в закона. За разлика от другите контрибутивни осигурителни плащания тя не зависи от индивидуалните осигурителноправни характеристики на починалото осигурено

лице (осигурителен доход, осигурителен стаж), нито от конкретните нужди на неговите близки. Размерът ѝ се равнява на *две минимални месечни работни заплати*, установени за страната (чл. 11, ал. 2 *in fine*, чл. 12, ал. 2 *in fine* и чл. 13, ал. 2 *in fine* КСО). Помощта се изплаща наведнъж и *общо* на лицата, на които се дължи. За разлика от наследствените пенсии тук законът не определя начин на разпределение на помощта между отделните субекти на правото. Това е въпрос на техни вътрешни отношения. Намирам това законодателно решение за справедливо.

Юридически гаранции за правото на осигурителна помощ

28. Като урежда правото на помощи по общественото осигуряване, законодателството установява и важни **юридически гаранции** за неговото упражняване. Сред основните от тях трябва да бъдат посочени:

а. паричната форма на плащане

Помощите по общественото осигуряване се изплащат поначало в пари. Това е така, защото разходите, които компенсират, са парични. Паричната форма на плащане гарантира упражняването на правото на помощ чрез характера на парите като всеобща мярка за стойността — с тях осигуреният може да използва помощта за нужди, каквито преценява. Освен това като родово определена вещь парите не погиват (арг. от чл. 81, ал. 2 ЗЗД). Това не позволява осигурителният орган да се освободи от отговорност поради обективна невъзможност за изпълнение.

Помощта за профилактика и рехабилитация е също по същество парична, макар че осигуреният я получава като фактически действия и в натура — медицински процедури, пътуване, храна, нощуване в съответното заведение. Осигурителният орган заплаща паричната равностойност на тези действия и услуги на техния доставчик. Както беше посочено по-горе (вж. т. 18, б. „а“), помощта за помощно-технически средства също може да бъде в натура — когато осигурителният орган заплаща изработването, ремонта и пр. на съответното средство на лицето, регистрирано за тази цел;

б. независимостта от осигурителния доход

Осигурителните помощи, за разлика от обезщетенията по общественото осигуряване, се предоставят в определен от закона еднакъв размер на всички осигурени лица. Така се гарантира тяхната равнопоставеност като основен принцип на осигурителното право по чл. 3, т. 3 КСО. От осигурителния доход зависи само размерът на помощта при липса на право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване (вж. по-горе т. 22);

в. необлагаемостта

Помощите, както всички осигурителни плащания, не се облагат с данък (чл. 13, ал. 1, т. 15 ЗДДФЛ). Това е гаранция за тяхната реалност;

г. давността

Вземането за помощ по общественото осигуряване като вземане от държавното обществено осигуряване се погасява с **тригодишна** давност (чл. 115, ал. 4 КСО). Тя започва да тече от деня, в който вземането е станало изискуемо, т.е. когато осигурителният орган е следвало да изплати дължимата помощ (вж. и р. № 2661—06—VI отд. по а. д. № 9468 от 2005 г.; р. № 7975—06—VI отд. по а. д. № 2423 от 2006 г., ВАС). Давността е по-кратка от общата петгодишна давност за вземанията по граждански правоотношения (чл. 110 ЗЗД) с цел да се стимулира активното поведение на осигурените лица за упражняване на правото им на помощ, за да може тя да изпълни своето предназначение.

БЕЛЕЖКИ

¹ За медицинската помощ и нейната специфика като осигурителна престация вж. **Захаров, М. Л., Э. Г. Тучкова**. Право социального обеспечения России. 4. изд. Москва: Wolter Kluwer, 2005, 511—522; **Мръчков, В.** Осигурително право. 4. изд. С.: Сиби, 2006, 452—456; **Никифорова, Н. Н.** — Във: Право социального обеспечения. *Под ред. М. В. Филипповой*. Москва: Юристъ, 2006, 433—440; **Средкова, Кр.** Осигурително право. 2. изд. С.: Сиби, 2006, 485—493; **Буянова, М. О.** — Във: Право социального обеспечения России. 4. изд. *Под ред. К. Н. Гусова*. Москва: Проспект, 2007, 503—518; **Bley, H., R. Kreikebohn**. Sozialrecht. 7. Aufl. Neuwied-Kriftel-Berlin: Luchterhand, 1993, 226—238.

² Вж. за социалните помощи по-подробно **Средкова, Кр.** Социално подпомагане. Лекции по осигурително право. С.: Сиби, 1998, 58—91; **Tank-Hinterberger, P.** Sozialhilferecht. — In: **Von Maydel, V. B., Fr. Ruland, Ulf. Becker**. Sozialrechtshandbuch. 4. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2008, 1179—1216.

³ За добавките вж. **Средкова, Кр.** Осигурително право..., с. 375, 444—450.

⁴ Вж. за тези помощи и **Мръчков, В.** Осигурително право..., 252—255; Социално осигуряване 2006 година. *Под ред. на Й. Христосков*. С.: Труд и право, 776—779.

⁵ Субективният характер на правото на парична помощ за профилактика и рехабилитация се признава и от ВАС в р. № 8063—03—5-чл. с-в по а. д. № 2654 от 2003 г.

⁶ За тази помощ вж. и **Мръчков, В.** Осигурително право..., 254—255.

⁷ Право на помощ за помощно-технически средства имат и други категории лица, изброени изрично в чл. 2, т. 5—7 Нар. № 2 от 1999 г., независимо от качеството „осигурен“. Тук те не се разглеждат, защото помощите за тях се изплащат не от фондове на НОИ, а от други източници.

⁸ Вж. и **Мръчков, В.** Осигурително право..., 253—254.

⁹ Проф. В. Мръчков свързва правото на тази помощ и с невъзможност за трудоустрояване по чл. 317 КТ. Колкото и житейски логично и правно справедливо да е такова изискване, то нито е установено изрично в закона, нито може да се изведе по тълкувателен път. Приветствам неговото установяване *de lege ferenda*, но *de lege lata* то не съществува. Вж. **Мръчков, В.** Осигурително право..., с. 254.

¹⁰ Срв. и **Мръчков, В.** — Във: Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване. С.: ИК „Труд и право“, 2000, с. 78, 81; **Мръчков, В.** Осигурително право..., с. 255.

SOCIAL INSURANCE ALLOWANCES

by Krassimira Sredkova

Summary

This study deals with the social insurance allowances as a type of social insurance benefits under the short-term social insurance scheme. They are a social insurance instrument for compensation of non-typical expenditures of the insured person connected to his/her health or material status. The concept, social functions as well as a comparison between these benefits and other social security benefits under the social insurance and social assistance scheme are studied. Special attention is paid to the different kinds of social insurance benefits — for prophylactic and rehabilitation, for orthopedics, in cases of a lack of entitlement to invalidity pension because of general disease as well as a lump-sum death benefit.

ОРГАНИЗАЦИЯ/ГРУПА ПРОТИВ НАЦИОНАЛНОТО РАВЕНСТВО И РЕЛИГИОЗНАТА И ПОЛИТИЧЕСКАТА ТЪРПИМОСТ ПО ЧЛ. 162 НК

*Ива Пушкарлова**

Престъпното сдружаване с цел извършване на престъпления против националното равенство и религиозната и политическата търпимост в обществото за първи път е криминализирано у нас с чл. 162 от действащия НК.

В старото законодателство съществуват състави на престъпни деяния, с които се нарушава правото на равенство между гражданите поради тяхната расова и национална принадлежност и изповядваната от тях религия или политически възгледи. Такива са чл. 173, ал. 2 от Наказателния закон (НЗ) от 1896 г. и чл. 272 НК от 1956 г.¹ Задружното им осъществяване обаче не е обособено в самостоятелна разпоредба на особената част и се подчинява на общите правила на съучастието и престъпните съвкупности.

I. Обектът на сдружаването в престъпни групи и организации по чл. 162 е комплексен и включва две групи обществени отношения.

На първо място, това е **непосредственият обект на престъпленията против националното равенство и религиозната и политическата търпимост по чл. 162**, а на второ — **обществените отношения, които пречат възникването и проявлението на организационни предпоставки за трайна престъпна дейност**, насочена против националното или расовото равенство или политическата или религиозната търпимост и извършвана в организационната форма на група или организация.

Престъпленията по чл. 162 са уредени като първите по ред посегателства срещу правата на гражданите по глава трета на особената част на НК. Тези посегателства засягат **обществените отношения, които гарантират равнопоставено третиране и взаимна търпимост между гражданите по изброени в закона признаци.**

Тази законодателна постановка се оформя едва с действащия НК. Непосредственото подбуждане към вражда или омраза към вероизповедни об-

* Асистент по наказателно право в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“.

щности, народности или отделни разреди от населението по чл. 173 НЗ от 1896 г. е обособено като престъпление против обществения ред. Същият подход е приложен и спрямо проповядването и подбуждането към расова или национална вражда или омраза, употребата на насилие срещу друго и повреждането на чужд имот поради расата, народността, религията или политическата принадлежност на собственика му по чл. 272 НЗ от 1951 г. и НК от 1956 г.

Сравнението между трите по-стари наказателни закона и действащия НК показва, че законодателят постепенно преодолява първоначалния си възглед за обекта на тези престъпления. Според този възглед изброените посегателства нарушават преди всичко ценности от публичен порядък, установени за укрепване на държавността и системата на управление.

Текстът на чл. 173 НЗ има еkleктичен характер. Той обхваща състави с разнообразен непосредствен обект. Те са насочени към осигуряване на гражданското подчинение на задължителната сила на законите и законните разпореждания на властта, достойнството на държавния глава, реда на престолонаследие, държавната цялост и конституционния ред, както и правния режим на брака и собствеността. Систематичното поместване на посегателствата срещу равенството и взаимната търпимост сред тези състави показва, че следосвобожденският законодател ги третира предимно като нарушения на публичния ред. Тяхната същност на нарушения на правата на човека се поглъща от водещото разбиране, че те са част от държавния правопорядък и се охраняват, доколкото се проявяват като такива. В сравнителен план тази позиция намира място и в чуждестранното законодателство. Едва с международните актове след Втората световна война учението за правата на човека ги извежда като самостоятелна категория конституционни ценности с относително предимство пред реда на държавно управление.

През периода на действие на НЗ от 1951 г. и НК от 1956 г. систематичното място на посегателствата срещу равенството и религиозната и политическата търпимост се запазва както под влияние на традицията, така и по идеологически съображения. Повлияното от социалистическата управленска доктрина българско законодателство защитава с предимство публичния сектор, тъй като гражданските права се възприемат с относително по-ниска ценност.

Въпреки това посегателствата срещу националното равенство и религиозната и политическата търпимост са отделени в самостоятелен текст с два основни състава, всеки от които е със самостоятелен и единен непосредствен обект (чл. 272). Това е несъмнено предимство в правно-технически план спрямо уредбата по НЗ от 1896 г. Първият състав обхваща изпълнителните деяния на противозаконното проповядване и подбуждане към омраза или вражда, а вторият — актове на агресия срещу човек или вещ. Първият състав се отнася

до посегателства с по-абстрактен обществен характер, насочени срещу обществени ценности и колективна жертва. Престъпленията по втория състав са насочени срещу конкретна жертва и увреждат както публични, така и частни интереси.

Тези текстове са пренесени в действащия закон. Първият състав е допълнен с противозаконното изграждане на дискриминационно отношение по расов признак като възможно съдържание на изпълнителното деяние. Обектът на закрила на втория състав е относително разширен с отпадането на изискването политическите убеждения на жертвата да са „прогресивни“. Понятието е оценъчно и придава известна смислова неопределеност на разпоредбата поради необходимостта от субективно тълкуване при неговото прилагане. С него отмененият НК от 1956 г. обозначава убеждения, съответни към даден момент на официално споделяните от управляващата политическа сила в условията на еднопартийно управление. По този начин мълчаливо се узаконяват противозаконни действия срещу граждани, които споделят алтернативни политически възгледи. Отпадането на прилагателното заличава тази правна възможност и установява принципната равнопоставеност на политическите убеждения като основание за наказателноправна закрила срещу дискриминация.

Според настоящия законодателен възглед, отразен в наказуемостта на образуването, ръководенето и участието в сдружение по чл. 162, само последното не е тежко престъпление.

I. От обективна страна сдружението по чл. 162, ал. 3 и 4 е очертано с признаците вид на престъпното сдружение и предмет на дейност.

1. Организационната форма за задружно извършване на престъпления против равенството и религиозната и политическата търпимост е определена като организация или група.

Конкретното равнище на структурираност, числеността и продължителността на съществуването на сдружението, които влияят на извода за неговия вид във всеки конкретен случай, имат правно значение само за индивидуализацията на наказателната отговорност. Законът изхожда от разбирането, че е предварително невъзможно чрез средствата на диференциацията на съставите по особената част да се установи кой от двата вида престъпно сдружение е с по-висока степен на обществена опасност. В различните случаи групата може да превъзхожда по този показател организацията, както и обратното.

2. Предметът на дейност на престъпното сдружение е формулиран в чл. 162, ал. 3, вр. с ал. 1 и 2. Това е проповядване или подбуждане към расова или национална вражда или омраза или към расова дискриминация, употреба на насилие срещу физическо лице поради народността, расата, религията или политическите му убеждения или нанасяне на вреда на чужд имот

поради такова качество на собственика му. Във всичките си форми деянието е действие или съвкупност от действия.

За съставомерността на сдружението по ал. 162, ал. 3 и 4 е достатъчно то да се образува за извършването само на едно деяние.

А. Проповядването е винаги действие, което представлява публичен акт на убеждаване на неопределен кръг трети лица в някаква идея. Същността му се изразява в устно или писмено разпространение на учение или схващания с религиозно-поучително или моралистично съдържание². Съставомерно по чл. 162 е разпространяването на схващания, които пораждаат у възприемащия забранено от закона отношение на вражда, омраза или дискриминация.

Третите лица, предмет на посегателството, може и да са формирали противоправното отношение към началото на изпълнителното деяние, а може и да не са. За квалификацията на деянието е без значение дали това отношение възниква в резултат на проповядването, или независимо от него, тъй като престъпната дейност е формална. Връзката между двете винаги ще се има предвид при индивидуализацията на отговорността.

Българският тълковен речник описва враждата и омразата като синоними. Според него **враждата** представлява „взаимна омраза, недоброжелателно отношение“, а **омразата** е „чувство на силна вражда, зложелателство, ненавист“. От анализа на двете тълкувания следва извод, че те изразяват сходни емоционални състояния, но омразата е по-интензивно преживявано чувство, близко до нетърпимост.

Дискриминацията е явление, определено в Закона за защита от дискриминация от 2003 г. Според неговия чл. 4 тя се дели на пряка и непряка.

Пряката дискриминация е всяко по-неблагоприятно третиране на лице на основата на описан в закона признак, отколкото се третира, било е третирано или би било третирано друго лице при сравними сходни обстоятелства. Признаците са изброени неизчерпателно. Това са пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна.

Непряка дискриминация е поставяне на лице на основата на изброените признаци в по-неблагоприятно положение в сравнение с други лица чрез привидно неутрална разпоредба, критерий или практика, освен ако тази разпоредба, критерий или практика са обективно оправдани с оглед на законова цел и средствата за постигане на целта са подходящи и необходими. По силата на

§ 1, т. 7 неблагоприятно третиране е всеки акт, действие или бездействие, с който пряко или непряко се засягат права или законни интереси.

Анализът показва, че понятието за дискриминация по чл. 4 от закона е по-широко от това по чл. 162 НК. Кодексът го ограничава с оглед вида и броя на признаците само до дискриминация по расов признак.

В хипотезата на проповядване престъплението е формално и към него не е възможен опит.

Б. Подбуждането представлява действие по склоняване друго към формиране на дискриминационно или враждебно отношение или отношение на омраза срещу лице или група от хора, обединени от обща национална, расова, религиозна или политическа принадлежност.

По същността си подбуждането е опит към подбуждателство, обявен от наказателния закон за самостоятелно престъпление. Законът е безразличен към това дали лицата, предмет на посегателството, формират противоправното отношение, целено от дееца, или не³. При този случай равнището на обществена опасност, която оправдава наказателноправната намеса на държавата, се достига със самия факт на психическото въздействие.

В хипотезата на подбуждане престъплението отново е на просто извършване. То е довършено с първия акт, който обективира противоправна мотивираща дейност, упражнявана върху друго. Поради това към него не е възможен опит.

Разпоредбата на чл. 5 от Закона за защита от дискриминация изрично приравнява на същинска дискриминация подбуждането към дискриминация. Съгласно § 1, т. 5 от допълнителните разпоредби то представлява дейност по пряко и умишлено насърчаване, даване на указание, оказване на натиск или склоняване към извършване на дискриминация, когато подбуждащият е в състояние да повлияе на подбуждания. За целите на наказателното преследване описаната дейност трябва да се приеме като подбуждане, а не като дискриминационно действие, въпреки граничния си характер. Изводът следва от обстоятелството, че НК изрично разграничава хипотезите на подбуждане към дискриминация и същинско дискриминационно действие.

В. Употребата на насилие срещу физическо лице поради народността, расата, религията или политическите му убеждения винаги се осъществява чрез действие.

Съставомерно по чл. 162, ал. 2 е **физическото насилие**. Изводът се налага както от сравнителното съпоставяне на разпоредбата с други състави на особената част, така и от самостоятелното ѝ тълкуване, като се изхожда от непосредствения ѝ обект и съдържанието на изпълнителното деяние.

Когато НК има предвид едновременно физическо и психическо насилие като възможна проявна форма на акт на отрицателно отношение към човек, той традиционно използва формулата „принуда“. Самият текст на чл. 162, ал. 2 не дава основание да се счита за отклонение от това правно-техническо правило. Втората форма на изпълнителното деяние (повреждането на имот) представлява физическа агресия, но срещу материален предмет, а не срещу човешко същество. Именно еднородността на насилственото действие и на акта на повреждане на имущество мотивира законодателя систематично да ги обособи в един и същи състав като форми на едно изпълнително деяние, а на като самостоятелни изпълнителни деяния.

Престъплението и в тази форма на изпълнителното деяние е на просто извършване. То е довършено с първия акт на физическа агресия. Не е необходимо постигането на посочен в състава увреждащ резултат, но законодателят не е безразличен към евентуалното настъпване на такъв. За да остане в рамките само на обсъжданата квалификация, изпълнителното деяние не трябва да осъществява признаците на престъпление срещу личността, различно от леката телесна повреда. В този случай ще се осъществи идеална съвкупност между чл. 162 и съответното престъпление против личността.

Г. Законът не уточнява вида на обекта на собственост при нанасяне на вреда на чужд имот поради народността, расата, религията или политическите убеждения на неговия собственик. Следва да се заключи, че това може да бъде **както движима, така и недвижима вещ**, която може да бъде или да не бъде изключителна собственост на пострадалия.

Престъплението в този случай е **резултатно**. Съставомерният резултат се изразява в неблагоприятно обективно изменение на субстанцията на вещта, което я прави частично негодна да изпълнява предназначението си.

Особеностите на предмета внасят специфично разширение на непосредствения обект на посегателството. Те прибавят към него обществените отношения, осигуряващи спокойното упражняване на правото на собственост. Това налага съпоставка между чл. 162, ал. 2 и унищожаването и повреждането на чужда вещ по чл. 216, ал. 1 като престъпление против собствеността.

Съставомерно както по чл. 162, така и по чл. 216, ал. 1, предл. II е такова въздействие върху предмета на посегателство, което поражда частичната му негодност да изпълнява предназначението си. Няма значение дали в конкретния случай предназначението е обичайно за този род вещи, или е придадено на вещта от собственика. Тъй като чл. 162 съдържа допълнителни обективни и субективни признаци и на това основание се отнася към чл. 216, ал. 1, предл. II като специална към обща норма, той го поглъща.

Ако отрицателното въздействие върху предмета на посегателството доведе до неговата пълна негодност да служи съобразно предназначението си, е налице **идеална съвкупност между чл. 162 и чл. 216, ал. 1, предл. 1**, тъй като двете норми са с различен обект. Първата защитава обществените отношения, осигуряващи уважение към различните раси и народности и религиозна и политическа търпимост между гражданите, както и неприкосновеността на обектите на правото на собственост от увреждащи ги въздействия. Обект на втората е съществуването на самото право на собственост, което би се заличило с погиването на материалния му носител.

Възможно е несъвпадане на владелец и собственик на имуществото, предмет на посегателството. Тогава имуществото може да бъде повредено поради дискриминационно или враждебно отношение или отношение на омраза към владелеца, а не към собственика, който може да бъде неизвестен на дееца. Той може погрешно да счита владелеца за собственик. В тази хипотеза е налице оневиняващо незнание на елемент от състава, което налага освобождаване от наказателна отговорност за това престъпление на основание фактическа грешка по чл. 14 НК и преквалифициране по чл. 216. Изводът се основава на обстоятелството, че законът ясно определя пострадалия като собственик на увреденото имущество („имота му“) и това качество на жертвата е елемент на обективната страна на състава. Невярната представа, че то е налице, обуславя извод за обективна несъставомерност на деянието. Обратното би означавало да се придаде самостоятелно инкриминиращо правно значение на самото дискриминационно отношение.

3. Предмет на посегателствата срещу националното равенство и религиозната и политическата търпимост са физически лица или материални обекти.

При проповядването и подбуждането към омраза, вражда и дискриминация предмет са **лицата**, върху които се осъществява психическото въздействие.

При упражняването на насилие, мотивирано от отношение на нетърпимост, предмет са лица, върху които се упражнява насилието и които се явяват и **пострадали** от посегателството.

Признаците, мотивиращи отрицателното отношение на дееца, се явяват **признаци на жертвата**.

Расовата и националната принадлежност са лични качества на пострадалия, които той придобива по силата на биологични наследствени фактори с раждането си. Тези качества имат съществено обществено значение, тъй като служат за признаци за сплотяване и самоопределение на човешки общности.

Религиозните и политическите възгледи са качества на пострадалия, формиращи по силата на негов собствен съзнателен избор. Той е част от гражданската му изява като страна по особен вид отношения, регулиращи обмена на ценности и съжителството на разнообразни убеждения и идеологически системи в обществото. Религиозният атеизъм и политическото равнодушие също са вид убеждения с религиозен, съответно политически характер и се обхващат от обекта на закрила на чл. 162, ал. 2.

Изброените признаци могат да бъдат **както действителни, така и предполагаемо налични у конкретната жертва**. Според § 1, т. 8 от Закона за защита от дискриминация изразът „на основата на признаците на дискриминация“ трябва да се разбира като основаване на дискриминационния акт на действително, настоящо или минало, или предполагаемо наличие на един или повече от признаците на неравнопоставено третиране у пряката жертва или у лице, с което тя е свързана или се предполага, че е свързана, когато тази връзка е причината за дискриминацията. Това твърде обширно тълкуване не може да бъде възприето при преценка на съставомерността на деянието по чл. 162, ал. 2 НК. Дискриминационният признак трябва да бъде действително наличен по отношение на пострадалия. Погрешната убеденост на извършителя, че жертвата притежава някое от качествата, инкорпорирана в мотивите му да извърши престъплението, обуславя обективна несъставомерност на деянието по чл. 162.

При нанасянето на вреда на чужд имот предмет е съответно повреденият **материален обект**. Следва да се има предвид, че последното посегателство винаги има и отрицателно психическо отражение върху собственика на имота. Именно то мотивира дееца да посегне на вещта.

III. Субект на посегателствата, които са предмет на дейност на сдружението по чл. 162, ал. 3 и 4, може да бъде всяко наказателноотговорно лице.

Извършители на престъпления срещу националното равенство и религиозната и политическата толерантност обикновено са лица, които се различават от жертвата именно по тези признаци. Въпреки това законово изискване в тази посока липсва. Законодателят с основание е приел, че формалното наличие на едни и същи национални, расови, религиозни или политически признаци едновременно у дееца и у пострадалия не е обстоятелство, което прави посегателството невъзможно или несъставомерно. Водещо е субективното отрицателно отношение на дееца, мотивирано от признаците на различие, а не обективното им наличие или липса у извършителя.

IV. От субективна страна участието, образуването и ръководенето на сдружение по чл. 162 са осъществими само при умисъл, който винаги е пряк.

1. Престъпните посегателства по чл. 162, ал. 1 и 2, предмет на дейност на групата или организацията, са възможни единствено при пряк умисъл.

Типично деецът изживява интензивно отрицателен възглед за определени човешки общности, обособени в неговото съзнание според наличието на поне един от изброените в закона признаци. Възгледът е формиран на основата на предразсъдък. Това е неправилна отрицателна оценка за група, определена по някой от изброените в закона признаци, или за нейни членове въз основа на тяхното членство в нея. Тя може да се изрази в отрицателно отношение или да доведе до отрицателно поведение с дискриминационен характер⁴.

В нейния произход стои категоризация. Психологията я определя като процес, при който субектът се стреми да опрости обект, който възприема като сложен. Установяването на принадлежността на жертвата към дадена социална група води до пренебрегване на индивидуалните ѝ качества и до неоснователно преувеличаване на значението на груповото свойство. Така последното става определящо за отношението на дееца към жертвата.

Породената на тази основа **нетърпимост** поражда психическа потребност от разрушаване на общността, определена според съответното качество. Тази потребност се проявява чрез различни по съдържание актове на насилие срещу лица и материални обекти, които в съзнанието на дееца са свързани със съответната общност.

Характерна за общия психически процес на формиране на вината при тези посегателства е **високата емоционална наситеност**. Тя поражда подозрителност, дискриминационно отношение и чувства на враждебност и омраза към предмета на дискриминация. Типични са догматизирани ксенофобски нагласи, които нямат рационален произход и се проявяват в агресивно поведение. Те могат да са извънредно устойчиви, защото деецът не е склонен критично да ги преразглежда и да усвоява разколебаваща ги информация.

Тези особености **сближават нетърпимостта с афектните състояния и заличават възможността деецът да е безразличен към престъпните последици от поведението си.**

Наличието на мотиви за създаване на национална или расова вражда или омраза, или расова дискриминация у трети лица по чл. 162, ал. 1, както и осъзнаването, че в действията си по чл. 162, ал. 2 деецът се води от отношение на омраза, вражда или нетърпимост, обуславя **умисъла в тези хипотези като пряк.**

В първия случай субектът осъзнава, че действията му са насочени към изграждане на забранено от закона отрицателно субективно отношение у едно или повече трети лица. Той съзнава, че това отношение е насочено срещу определен човек или група, обособени по определен национален, расов, религиозен или политически признак, и че то е мотивирано именно от този признак. Деецът е субективно сигурен в наличието на признака у жертвата, дори убеждението му да е обективно необосновано и дори непроверено от самия него, тъй като е формирано в условия на безкритичност. Той цели изграждането на такова отрицателно отношение у третите лица като пряк конкретен резултат от деянието си.

Във втория случай субектът осъзнава, че с поведението си извършва насилие над човек или поврежда чуждо имущество и предвижда настъпването на конкретно увреждане. Той го цели отново като пряка последица от действията си.

2. Участието в престъпно сдружение с насоченост против националното равенство винаги се осъществява при пряк умисъл, но той може да произхожда от различни мотиви.

Ако деецът е **пасивен участник**, той не взема участие в изпълнението на деянията по чл. 162, ал. 1 и 2, които са предмет на дейността на сдружението. Неговата престъпна дейност се изчерпва с факта на участието. Мотивацията му да участва има личен характер. Тя се основава на вътрешна необходимост да принадлежи към определена група, която удовлетворява негови социални потребности, или на лични отношения със свързани с нея лица.

Активните участници, които осъществяват елементите на предмета на дейност, типично са мотивирани към участие от желанието за осъществяване на посегателствата по чл. 162, ал. 1 и 2. При тях мотивацията повишава степента на обществена опасност както на дееца, така и на деянието, защото мотивът както характеризира правното съзнание на извършителя, така е и част от субективната страна на изпълнителното деяние.

3. Образуването и ръководенето на организация или група по чл. 162, ал. 3 също са осъществими само при пряк умисъл. Характерът на мотивацията е независим от активността на извършителя като участник в изпълнението на деянията от предмета ѝ на дейност.

За субективната съставомерност на всяка от формите на организирана престъпна дейност е достатъчно умисълът да обхваща извършването само на едно престъпление. Хипотезата е налице например, когато при образуването на сдружението е уговорено предметът му на дейност да съдържа само едно посегателство. Отговорност за участие и ръководене ще се породи винаги, когато деецът е обвързал съгласието си за участие в сдружението с извършването

на само едно посегателство, съответно се е съгласил да ръководи сдружението с оглед извършването на едно деяние. В тези случаи обикновено деецът има предвид конкретно престъпление срещу конкретен пострадал.

V. В заключение следва да се потвърди, че действащият наказателен режим на посегателствата срещу националното равенство и расовата и политическата търпимост по чл. 162 НК е в съответствие с изискванията на международните договори по правата на човека. Сред тях най-категорично е формулиран чл. 4 от Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация от 1965 г., в сила за България от 1969 г. Той ангажира държавите, страни по договора, със задължението да наказват като престъпление разпространяването на идеи, основани на убеждението за расово превъзходство или на омраза, подтикването към расова дискриминация, подпомагането на расистки действия и участието в организации и в организирани и всякакви други пропагандни действия, които подкрепят и подбуждат към расова дискриминация.

Сходно съдържание има чл. 20 от Международния пакт за граждански и политически права. Той предвижда, че „всяко проповядване на национална, расова или религиозна омраза, което подбужда към дискриминация, враждебност или насилие, се забранява със закон“.

БЕЛЕЖКИ

¹ Разпоредбата на чл. 7 от Закона за защита на държавата, внесен с допълнение от 16 март 1925 г., гласи: „Който устно, писмено или чрез печатни, художествени или други произведения подбужда към вражда, омраза или престъпление спрямо отделни класи или слоеве на населението или установените власти и с това може да поставя в опасност обществения и правов ред в страната, се наказва със строг тъмничен затвор от 3 до 8 години и глоба от 50 000 до 300 000 лева“.

² Вж. **Андрейчин, Л. и др.** Български тълковен речник. С.: Наука и изкуство, 1976.

³ Повече за разликата между подбудителство и подбуждане вж. у **Стойнов, Ал.** Наказателно право. Обща част. С., 1999, с. 314, и РВКС—ВК № 160/1995 г.

⁴ За повече подробности вж. **Голдстейн, Дж.** Социална психология. Христоматия. Междугрупови отношения: предразсъдъци, конфликт и сътрудничество. С., 2001, 449—462.

**ORGANISATION/GROUP AGAINST THE NATIONAL
EQUALITY AND THE RELIGIOUS AND POLITICAL
TOLERANCE UNDER ART. 162 OF THE CRIMINAL CODE**

by Iva Pushkarova

Summary

The article traces back the historical development of the Bulgarian criminal regulation of illegal organizations/groups aimed at committing offences against national equality and religious and political tolerance. The author studies in detail the current regime under Art. 162 of the Criminal Code in terms of the crime's object, *corpus delicti*, *mens rea*, and the characteristics of the perpetrator.

ПРОБЛЕМИ НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО

ИМУЩЕСТВЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ СЪПРУЗИТЕ ПО ПРОЕКТА ЗА НОВ СЕМЕЕН КОДЕКС

Антонина Димитрова, Симеон Тасев***

Действащият Семейен кодекс от 1985 г. не отговаря изцяло на променените социално-икономически условия в нашата страна. Той не внесе съществени промени в нормативната уредба от 1968 г., а само я усъвършенства. С развитието на гражданското общество и синхронизирането на законодателството ни с европейското право се създадоха условия за изработване на нов Семейен кодекс, който да уреди по съвременен начин възникналите отношения между гражданите в областта на семейното право.

Проектът за нов Семейен кодекс въвежда два непознати досега в нашето право института — брачния договор и фактическото съпружеско съжителство, и внася съществени промени и в други области на семейните отношения.

1. Режимът на имуществените отношения е уреден по нов начин, като са създадени нови правила и правни възможности. Уредбата е в самостоятелна глава, отделно от личните отношения между съпрузите. В чл. 19 на проекта са изброени три различни режима на имуществени отношения: законов режим на общност, законов режим на разделност, договорен режим.

* Докторант в ЮФ на РУ „Ангел Кънчев“.

** Професор, доктор по право.

Според сега действащия Семейен кодекс режимът може да се определи като „комбиниран“ — за някои имущества действа общността, за други — разделността. Следователно паралелно съществуват два вида имущества — общи (съпругеска имуществена общност) и индивидуални имущества на всеки един съпруг¹. За да възникне съпругеска имуществена общност, трябва да са налице едновременно всички условия: наличие на валидно сключен брак и моментът на придобиване да е през време на брака; обектите са — вещи, права върху вещи и парични влогове; съвместен принос на съпрузите. Извън този обхват са движимите вещи за лично ползване или упражняване на професията².

Съпругеската имуществена общност цели да задоволи личните интереси на съпрузите и интересите на семейството като цяло. В правната теория общността се определя като особена бездялова собственост, за която са характерни две особености. Едната е нейният императивен характер, който произтича от закона, а другата — самите правни отношения, които се пораждат между съпрузите след сключването на брака.

2. Законовият режим на общността според проекта за нов СК се различава от действащия режим на съпругеска имуществена общност по СК от 1985 г. В него не са включени паричните влогове. При уредбата на СК от 1968 г. (отм.) те също бяха индивидуална собственост на всеки един от съпрузите. Разбира се, съпрузите могат да направят съвместен влог, ако желаят средствата в него да са общи.

В новата редакция на проекта прави впечатление една терминологична промяна. Понятията: „Вещите и правата върху вещи, както и паричните влогове, придобити от съпрузите през време на брака в резултат на съвместен принос, принадлежат общо на двамата съпрузи...“ (чл. 19, ал. 1 СК), са заменени с: „Вещните права, придобити от единия съпруг през време на брака в резултат на съвместен принос, принадлежат общо на двамата съпрузи...“ (чл. 22, ал. 1 от проекта). Редакцията в проекта е по-издържана и точна. Паричните влогове, които стават индивидуална собственост на съпруга, на чието име е влогът, също са родово определени вещи и са особен вид движими вещи.

Подобно на действащия СК, проектът поставя в основата на общността съвместния принос на съпрузите. Сегашната уредба обаче не сочи кой има право да оборва презумпцията за приноса и в какъв срок. Този въпрос е разрешен от съдебната практика. В ал. 3 на чл. 22 от проекта е предвидено, че активната легитимация принадлежи на съпруг или наследник на съпруг. Посочено е, че искът може да се упражни по време на брака, както и след неговото прекратяване. За наследник на съпруг това, естествено, е след прекратяване на брака поради смърт.

3. Нови положения в уредбата има и на личното имущество. В него ще се включват и паричните влогове. Запазени са придобиванията преди брака, както и тези по време на брака по наследство и дарение. Член 23, ал. 1 от проекта обхваща „...и вещните права, придобити от единия съпруг, когато кредитор е насочил изпълнение за личен дълг на другия съпруг...“. Тук законодателят е разширил приложното поле на принудителното изпълнение, като освен това по ГПК, което единствено е споменато в сега действащата уредба, се включват и тези по ДОПК и ТЗ.

В ал. 2 на чл. 23 от проекта е включено и понятието „занаят“, което липсва в СК от 1985 г., но в практиката се прилага по аналогия. След приемането на Закона за занаятите (обн., ДВ, бр. 42 от 2001 г.) това допълнение е необходимо, създадена е и нова ал. 3, според която вещните права, придобити от съпруг — едноличен търговец, през време на брака, са също лични, когато служат за упражняване на търговската му дейност и са включени в предприятието му. Понастоящем тази празнина се преодолява с ТР 2/2001 г. на ОСГК. Съпругът на едноличния търговец ще може да предяви иска за получаване на дял от личното имущество, относно стойността на вещите или дял от вземанията, включени в търговското предприятие (чл. 31 от проекта).

4. В проекта е прецизирана уредбата и относно управлението и разпореждането с общи имущества. Под „управление“ се разбират „действията по запазване, поддържане и използване на имуществото“, а под „разпореждане“ — съответно „действията по прехвърляне, изменение, ограничаване, прекратяване на правото върху имуществото“⁴³. Във връзка с управлението е възприет същият подход — може да се извършва от всеки от съпрузите (чл. 25, ал. 2 от проекта). При възмездно разпореждане с вещно право върху обща движима вещ уредбата е същата, както при сега действащия кодекс. При възмездно разпореждане с вещно право върху обща недвижима вещ или съответно безвъзмездно с движима вещ от единия съпруг е поставено ново ограничение на преклузивния срок — не само 6 месеца от узнаването, но и една година от сключването на сделката. Същата се квалифицира като унищожима и може да се санира с обратна сила, ако не се предяви иск за унищожаването ѝ в посочените срокове. При сега действащия режим интересите на трети лица са защитени, като е презумирано съгласието на неучаствалия съпруг — чрез неоспорване.

При разпореждане със семейното жилище — лична собственост на единия съпруг, в проекта е възприето същото ограничение — съгласие на другия съпруг или разрешение от районния съд. Сега действащата уредба обаче не предвижда възможност за отстраняване на порока, ако сделката е извършена в нарушение на посочените изисквания. Затова според преобладаващото становище в практиката разпореждането е нищожно и за да възникнат валидни

правни последици, сделката следва да се извърши отново при спазване изискванията на закона⁴. В проекта е предвидена възможност за потвърждаване на такава сделка от съпруга несобственик в преклузивен срок — 6 месеца от узаването, но не по-късно от 1 година от извършването. В случая ще бъде налице висяща недействителност, като се дава възможност чрез едностранно волеизявление писмено с нотариална заверка на подписа да се запълни липсващото съгласие, след което сделката ще може да породи желаните последици. Не бъдат ли извършени тези действия, се загубва възможността за санирането на сделката и тя се квалифицира като абсолютно недействителна.

5. Нови моменти в уредбата на прекратяването на СИО в проекта са ал. 3 и 5 на чл. 28. Предвидена е възможността за прекратяване на общността през време на брака, ако съпрузите изберат режима на разделност или договорния режим. Дали ще се възползват от тази хипотеза, зависи само от преценката на страните доколко е целесъобразно това за тях. Възможно е впоследствие отново да преминат към законовия режим на общността или да уредят преpraщане към него в брачния си договор.

СИО ще може да се прекратява също и след влизане в сила на решение за откриване производство по несъстоятелност срещу съпруг — едноличен търговец или неограничено отговорен в търговско дружество. При тази хипотеза това не зависи от волята на съпрузите. При сегашната редакция на ал. 3 на чл. 26 от Семейния кодекс тези случаи се обхващат от уредбата. Това е така, тъй като откриването на производство по несъстоятелност е универсално принудително изпълнение по ТЗ и към масата на несъстоятелността следва да се включи цялото имущество на неограничено отговорните съдружници в търговско дружество или едноличен търговец, които отговарят както с личното си имущество, така и с частта си от СИО. За да се осъществи последното, имуществената общност следва да се прекрати. Това автоматично става с влизане в сила на решението за откриване производството по несъстоятелност.

Законовият режим на общността се прилага, ако съпрузите не са избрали друг режим, или ако са непълнолетни или ограничено запретени (чл. 19, ал. 2 от проекта).

6. Нови моменти в отношенията между съпрузите се съдържат в законов режим на разделност. Според проекта, ако съпрузите изберат този режим, ще имат възможност да запазят като индивидуална собственост всичко придобито през време на брака. Но разделността не е абсолютна. В чл. 34, ал. 2 от проекта е дадена възможност за установителен иск при развод, с който да се претендира част от стойността на това, което другият е придобил по време на брака. Предмет на доказване е личният принос с „...труд, със средства, с грижа за децата, с работа в домакинството или изобщо с помощта си“. Относно

задълженията за текущи нужди на семейството съпрузите отговарят солидарно, а не разделно.

Нов момент установява чл. 36 от проекта, който регламентира предоставянето на лична вещ на единия съпруг за ползване на другия. За това са необходими следните кумулативни предпоставки: 1. съпрузите да са избрали режима на разделност; 2. единият съпруг да е предоставил на другия своя вещ за ползване; 3. да има писмено поискване на определена дата за предоставяне на плодовете или друго уговорено. Последното изискване наподобява неоснователното обогатяване, при което съпругът ползвател дължи това, с което се е обогатил. Наем върху вещта, както и лихви ще се дължат само ако изрично са уговорени. Считаме, че тези възможности не са напълно съвместими със съдържанието на брачната връзка, която изцяло би се превърнала в „брачна сделка“.

7. В правната теория преобладава становището, че бракът не е договор. Новите положения обаче в много по-голяма степен го доближават до договорния характер на отношенията, отколкото до познатия ни „съюз“⁴⁵. Проектът регламентира също и фактическото брачно съжителство, т.нар. брачно партньорство, което съдържа белезите на договорните съглашения.

В някои от страните-членки на Европейския съюз брачният договор е законодателно регламентиран⁶. В проекта на СК той е уреден като един от трите имуществени режима и по своята същност представлява съглашение между съпрузи (или бъдещи съпрузи), с което се уреждат имуществени отношения през време на брака и при прекратяването му. Но въпреки че е вид договор, в него се забелязват съществени особености, отклоняващи се от общата регламентация по Закона за задълженията и договорите.

Така, на първо място, брачен договор могат да сключват само дееспособни лица. Изключено е представителство от пълномощници, нито родители или попечители могат да дават съгласие за действията на непълнолетните или ограничено запретените. Това е напълно оправдано, имайки предвид социалната функция на брака и неговите особености. Когато обаче непълнолетен сключи брак при спазване на съответните законови изисквания, той се еманципира и става дееспособен. В общите положения на разглежданата глава от проекта изрично е посочено, че непълнолетните след навършване на 18 години могат да изберат режим на имуществени отношения, а дотогава ще се прилага законният режим на общност.

В някои страни брачният договор може да съдържа и клаузи, регламентиращи лични отношения между съпрузите. Според проекта на нов Семейен кодекс в съдържанието на брачния договор се уреждат само имуществени отношения. В ал. 1 на чл. 39 от проекта като такива са посочени права върху вещи, придобити през време на брака или преди неговото сключване; начин на

управлението и разпореждането им, включително и със семейното жилище; учредяване и прехвърляне на вещни права; участието на съпрузите в разходите и задълженията; имуществени последици при прекратяване на брака с развод; издръжка на децата; издръжка между съпрузите по време на брака и след прекратяването му и др.

8. В брачния договор страните могат да уредят всичко свързано с имуществото, придобито през време на брака. Допустимо е препращане към някой от законовите режими, а така също и комбинирането им. Възможно е да се уреждат и различни дялове относно придобитото. Така имуществената общност няма да възниква единствено по силата на закона. Тя ще може да се превърне от законова в договорна общност. Страните ще имат възможност да избират това, което е най-добро за тях, при запазване на коректни и добри взаимоотношения помежду си.

Допустимо е също да се уредят дяловете на съпрузите при прекратяване на уговорена СИО, което ще има действие и в случаите на смърт — аргумент от чл. 39, ал. 3, изр. последно. Затова трябва да са налице следните предпоставки: да има имущество, което е в режим на СИО, и разпореждания относно дяловете при прекратяването ѝ. Редакцията на текста предоставя възможност за различно тълкуване. Поставя се въпросът може ли да се уговаря съпругеска имуществена общност, която е при различни дялове от посочените в чл. 29 от проекта. СИО е особена бездялова съсобственост, но въпросът е дали важат общите ѝ правила, когато няма изрично препращане към законовия режим на общност. От друга страна, възможностите, които предоставя брачният договор — съпрузите сами да определят правата си върху имуществото, води до разбирането, че могат да се определят не само кои вещни права ще са в режим на имуществена общност, но и да определят по-голям дял на единия съпруг. Считаме, че когато имаме изрично препращане към законовия имуществен режим, за тези вещни права ще важат правилата на раздел втори (чл. 22 и сл. от проекта)⁷. Същото ще се отнася и за „...неуредените с брачния договор имуществени отношения...“ (чл. 39, ал. 4 от проекта). Би следвало да се имат предвид и паричните влогове, за които може да се уговори, че придобитите през време на брака също ще бъдат общи, независимо на чие име е открит влогът. Ако това не се уговори, ще бъде налице индивидуална собственост на този съпруг, на чието име е влогът.

9. Според проекта договорът може да обхваща правата върху притежаваното имущество преди брака. Възможно е това имущество да бъде прехвърлено на съпруга, който не е титуляр на правото, или да му бъде учредено право на ползване или друго ограничено вещно право. Според ал. 2 на чл. 39 от проекта не е допустимо обаче то да стане СИО. Това е напълно разбираемо, тъй като ако съпрузите искат съвместно притежание върху вещь или имот, мо-

гат да уредят това по други начини. Например да се уговори, че на съпруга не-собственик ще се прехвърли половината собственост. Тук следва да се има предвид и моментът, от който ще е в сила прехвърлянето — от подписването на гражданския брак или друга дата по време на брака, или от влизане в сила на решението за развод (аргумент от ал. 1 на чл. 41 от проекта). Възможно е да има действие и за правата и задълженията, възникнали преди сключването му, но не и да се засягат права на трети лица (ал. 2 и ал. 3 на чл. 41 от проекта). Всичко това има важно практическо значение. В случай на смърт на съпруга прехвърлител преживелият съпруг ще получи в наследство различни дялове в зависимост от момента, в който влиза в сила прехвърлянето. Недопустимо е обаче в самия брачен договор да се съдържат „...разпореждания за случай на смърт“ — чл. 39, ал. 3 от проекта. Това по своята правна същност би наподобявало завещание, което е едностранна правна сделка, а то има точно определена форма за действителност, посочена в чл. 24 и 25 от Закона за наследството, и е несъвместимо с договорните правоотношения.

От посоченото ограничение има и изключение — „...не се отнася за разпорежданията относно дяловете на съпрузите при прекратяване на уговорена съпругеска имуществена общност“. Тази хипотеза беше разгледана по-горе.

10. По отношение на управлението и разпореждането с имуществото страните могат да възприемат по-гъвкав подход. Например съпругът — титуляр на вещното право, може да упълномощи другия съпруг да действа от негово име и да го представлява при определен вид сделки. При разпореждане със семейното жилище — лична собственост на единия съпруг, може да се даде съгласието на другия предварително в брачния договор. Така те ще могат да уредят различни хипотези в зависимост от това кое е най-целесъобразно за тях. Те ще имат възможност да определят и участието си в разходите и задълженията за задоволяване нуждите на семейството в зависимост от доходите и времето, с което всеки разполага.

В посочените случаи, когато се прехвърли право на собственост или се учредява или прехвърля друго вещно право върху недвижим имот, брачният договор се заверява от нотариус (съдържание и подписи), в чийто район се намира имотът, или ако са няколко имота в различни райони, страните по избор определят един. Договорът има прехвърлително действие и се вписва в имотния регистър (чл. 40 от проекта).

Имуществените последици при прекратяване на брака с развод много често на практика се развиват конфликтно. С приемането на Закона за медиацията се даде алтернатива на страните да уредят спорните въпроси извънсъдебно. Практиката показва, че това по принцип става непосредствено преди започване на бракоразводния процес или вече по висящо гражданско дело. Сега институтът на брачния договор предоставя нова възможност да се регла-

ментират имуществените последици при евентуален развод. Самият брачен договор може да се сключи в процес на медиация, ако страните имат спорни въпроси.

11. Друга хипотеза, която съпрузите имат възможност да уредят, е издръжката между тях самите „...през време на брака, както и след неговото прекратяване с развод“, като ще могат да отчетат доходите си, както и разпределението на задълженията в семейството и т.н.

На следващо място е и „издръжката на децата от брака“, която следва да бъде уредена както по време на брака, така и след неговото евентуално прекратяване, което не е посочено изрично в текста на проекта. С брачния договор се уреждат само имуществени отношения между страните, а издръжката след прекратяване на брака с развод е свързана и с въпроса за родителските права. Трябва да се предвиди, че издръжката на децата ще се плаща от родителя, на когото не са предоставени за упражняване родителските права. Това трябва да се прецени от съпрузите доколко е целесъобразно за тях, тъй като при определяне на издръжката се вземат предвид и доходите им, а те често не са еднакви.

В договора може да се уреждат и други имуществени отношения, стига те да не противоречат на разпоредбите на кодекса.

12. Брачният договор може да се прекратява при наличие на няколко основания. На първо място, по взаимно съгласие на страните, които могат да изберат законов режим на общност или законов режим на разделност, както и да сключат нов договор.

Друга възможност е единият съпруг да предяви иск за прекратяване. Необходимо е наличие на съществена промяна на обстоятелствата, при което договърът съществено да застрашава интересите на съпруга, на ненавършили-те пълнолетие деца или на семейството. За всеки конкретен случай дали са налице посочените обстоятелства, ще преценява съдът.

На следващо място, договърът се прекратява, когато се прекрати и бракът. Възможно е да продължат да действат клаузи, които уреждат последиците от прекратяването и са предназначени да действат и след него.

Предвидена е възможност за разваляне на брачния договор по реда на чл. 87, ал. 1 ЗЗД, което може да стане само по съдебен ред и ще действа за в бъдеще. В това отношение е необходимо да са налице предпоставките на закона, а именно: 1. да е налице причина, за която едната страна длъжник отговаря, т.е. неизпълнението да е виновно; 2. кредиторът да даде подходящ срок за изпълнение, при което той да е изпълнил или да е готов да изпълни задължението си, както и да е дал необходимото съдействие; 3. писмено предупреждение, че след изтичане на срока договърът ще се развали по съдебен ред; 4. развалянето да не противоречи на принципите на кодекса и добрите нрави.

Тази възможност създава условия за несигурност в отношенията в семейството и може лесно да се засегнат взаимното уважение и разбирателство, които партньорите си дължат.

По отношение на останалите основания за недействителността ще се прилагат общите правила на ЗЗД. С изключение на чл. 33 ЗЗД — невъзможността брачният договор да се унищожава поради крайна нужда и явно неизгодни условия.

13. Както брачният договор, така и приложимият законов имуществен режим се регистрират в централен електронен регистър към Агенцията по вписванията. Промяната на режима, изменението и прекратяването на брачния договор се отбелязват в акта за сключване на граждански брак. Регистърът е публичен и всеки може да направи справка след заплащане на съответната такса. Интересите на трети лица, от една страна, са защитени, тъй като с брачния договор не могат да се засягат права, придобити преди сключването му. От друга страна, не могат да се предявяват сурогационният иск по чл. 134 ЗЗД — за упражняване правата на бездействащия длъжник, и отменителният (Павлов иск) по чл. 135 ЗЗД, както и искът за възстановяване на запазена част по чл. 30 ЗН. В тази връзка считаме, че на практика могат да възникнат случаи, при които правата на трети лица няма да бъдат ефективно защитени дори когато длъжникът е действал умишлено.

14. Новият Семейен кодекс ще се прилага по отношение и на заварените бракове, подобно на сега действащия кодекс. Така съпрузите ще имат възможност да сключат брачен договор или да изберат законов режим на разделност. Дали това ще е целесъобразно за тях, сами ще преценят. Ако не се възползват от уредбата, за тях ще се прилага законовият режим на общност с едно изключение — паричните влогове. Те остават СИО, ако са били такива при действието на сегашния кодекс. Но ако по такъв влог постъпват вноски и след влизане в сила на новия СК, би следвало те да се считат индивидуална собственост. Необходимо е в § 4 ПЗР на проекта при решаване на този въпрос изрично да се уточни моментът, до който паричните влогове ще се считат за СИО.

В проекта е направен опит за максимално либерализиране на отношенията между съпрузите, като е заменен императивният характер с възможност за личен избор. Предлаганата нова правна уредба без съмнение е нов етап в уреждане на семейните отношения в нашето право. Някои постановки в уредбата обаче създават условия за неоснователно обогатяване на единия съпруг за сметка на другия. Освен това кредиторите на единия съпруг също не са достатъчно защитени. Брачният договор създава възможност да се прехвърли имущество и сключеният договор не може да се отмени, когато уврежда кредитора. Практически затруднения ще създаде и промяната на вече съществу-

ващи имуществени отношения или на избрани такива от съпрузи по заварени бракове. Уредбата се нуждае от допълнителни уточнения и прецизиране.

В заключение — проектът за нов Семейен кодекс осъвременява уредбата на семейното право и я доближава до правото на редица европейски страни.

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж. **Ненова, Л.** Семейно право на Република България. С.: Софи-Р, 1994, с. 162.

² В този смисъл Постановление № 5 от 31.10.1972 г. на Пленума на ВС.

³ Вж. **Ненова, Л.** Семейно право на Република България. С.: Софи-Р, 1994, с. 187; ТР № 91/1974 г.

⁴ Пак там, с. 198.

⁵ Пак там, 71—72.

⁶ Такива например са Австрия, Белгия, Великобритания, Германия, Дания, Франция, Италия, Испания и др.

⁷ Все пак, ако текстът запази редакцията си в този вид, съдебната практика ще наложи съответното тълкуване.

МЛАДИ АВТОРИ

ПОСЛЕДИЦИ ЗА ТРУДОВОТО И СЛУЖЕБНОТО ПРАВООТНОШЕНИЕ ОТ ПОСЛЕДВАЩА НЕВЪЗМОЖНОСТ ЗА ДОСТЪП ДО КЛАСИФИЦИРАНА ИНФОРМАЦИЯ

*Андрей Александров**

1. Трудовото законодателство и правото на държавната служба уреждат изрично изискванията за лоялност при изпълнение на трудовите, съответно служебните задължения и неразпространение на сведения, поверителни за работодателя или органа по назначаването. Поради това във всеки конкретен случай е наложително да се създаде яснота по въпроса кои сведения и факти се третират като конфиденциални и кои могат свободно да бъдат разисквани, включително и в публичното пространство. Различните видове „чувствителна“ информация, регламентирани в действащото право, подлежат на диференцирани режими на защита — като класифицирана информация, лични данни, банкова тайна, търговска тайна, тайна на електронния подпис и др. Опазването на всеки от тези видове информация се превръща във все по-важен елемент от законосъобразното изпълнение на задълженията по трудовото или служебното правоотношение, като поставя по-високи професионални изисквания пред отделния служител и повишава необходимостта от висока лична ангажираност и чувство за отговорност.

* Задочен докторант по трудово и осигурително право в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“.

Особено значение сред видовете информация, подлежащи на защита, придобива класифицираната информация, защото тя има пряко отношение не само към дейността на съответния работодател или орган по назначаването, но и към националната сигурност на Република България, отбраната, външната политика или защитата на конституционноустановения ред. По смисъла на приетия през 2002 г. Закон за защита на класифицираната информация (ЗЗКИ) класифицирана е информацията, представляваща държавна или служебна тайна, както и чуждестранната класифицирана информация (чл. 1, ал. 3 ЗЗКИ). По правило с такава информация могат да работят само лица, преминали процедура по проучване за надеждност и получили разрешение, респ. сертификат, при стриктно спазване на принципа „необходимост да се знае“⁴¹.

Показателно за нарастващия обем на обработваната класифицирана информация в страната е увеличаването през последните години на броя на издадените разрешения и сертификати за достъп. С документи и материали, съдържащи класифицирана информация, работят както голям брой държавни служители, така и много лица, ангажирани по трудови правоотношения — например служителите в регистратурите за класифицирана информация на търговски дружества. В същата категория попада персоналът на дружествата, отговорен за изпълнението на договори, които включват използване и предоставяне на такава информация. С приемането на Република България за член на НАТО и ЕС значително се увеличиха и случаите, в които български граждани получават, създават и обработват класифицирана информация на тези международни организации — например при кандидатстване в някои търгове на НАТО съгласно Наредбата за условията и реда за допускане на български физически или юридически лица до участие в международни процедури на Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО). Голямо практическо значение има и хипотезата, когато съответно разрешение и/или сертификат трябва да се издаде на всички лица, чиито работни места попадат в т.нар. зони за сигурност — включително извършващите ремонтни дейности, хигиенисти, снабдителите и др.

2. При очертаното увеличаване на броя на извършваните проучвания за надеждност все по-често се поставя въпросът за съдбата на трудовото или служебното правоотношение, когато работникът или служителят, респ. държавният служител, **не получи разрешение за достъп до класифицирана информация.**

Възможните хипотези са три:

Първо, *в хода на започнало, но незавършило проучване за надеждност лицето оттегли съгласието си за проучване* (чл. 43 ЗЗКИ). Това може да стане във всеки момент от осъществяването на процедурата. В този случай проучването се прекратява. Лицето няма право да кандидатства за

заемането на длъжност или за изпълнение на конкретна задача, свързани с работа с класифицирана информация, за срок от една година.

Второ, проучването завърши с *отказ за издаване на разрешение за достъп до класифицирана информация от съответното ниво* (чл. 57 ЗЗКИ). Отказът е необжалваем по съдебен ред и може да се атакува единствено пред ДКСИ, която има правомощията да го потвърди или отмени. Когато актът не е обжалван или е бил потвърден от ДКСИ, лицето няма право да кандидатства за заемането на длъжност или за изпълнение на конкретна задача, свързани с работа с класифицирана информация от същото или по-високо ниво на класификация, за срок от една година.

Трето, лицето има разрешение и работи с класифицирана информация, но (в резултат най-често на новонастъпили обстоятелства) проучващият орган *отнеме издаденото разрешение* (чл. 59 ЗЗКИ). Процедурата по обжалване на този акт е същата като за отказа, а ограничението за следващо кандидатстване — три години².

Прекратяването на процедурата по проучване, отказът или отнемането на разрешение за достъп до класифицирана информация по своята същност представляват индивидуални административни актове по смисъла на чл. 21 АПК³, свързани с неблагоприятни последици за засегнатото лице — то не може да изпълнява длъжност или конкретна задача, изискващи достъп до класифицирана информация. Те се издават от проучващия орган при условията на оперативна самостоятелност, защото крайното решение е резултат от неговата преценка. Оттук може да се обоснове и правният характер на достъпа до класифицирана информация: „щом искането не налага на административния орган точно определено поведение, а уважаването му зависи в по-малка или по-голяма степен от преценката на органа, т.е. когато последният разполага с оперативна самостоятелност, това пък е сигурен критерий, че молбата няма за опора едно субективно право, а най-много — законен интерес“⁴. Тъй като достъпът до класифицирана информация не е субективно право, не може да се твърди, че с решението си за прекратяване на процедурата по проучване, с отказа или отнемането проучващият орган налага санкция на лицето. Нещо повече — в редица случаи основанията за издаване на посочените актове не предполагат вина на проучваното лице, която е предпоставка за налагане на административнонаказателната отговорност. Тези актове се характеризират по-скоро като специфични *принудителни административни мерки* по смисъла на чл. 22 и чл. 23 ЗАНН, налагани с цел превенция на нерегламентиран достъп до класифицирана информация и съответно увреждане на националните интереси на Република България от лица, на които по определени в закона причини не може да се предостави исканият достъп⁵. Правният ефект на издадения отказ или отнемане, както и на акта за прекратяване на процедурата по проучване,

се изразява в преустановяване на изпълнението на трудовото или служебното правоотношение. От активното, реално изпълнение на правата и задълженията по него то преминава във фаза на застои, от която трябва да бъде намерен разумен изход.

Извън и независимо от тези последици лицето може да понесе и административнонаказателна или наказателна отговорност, ако са налице предпоставките за това, както и дисциплинарна отговорност — в случай че обстоятелствата, послужили за издаването на отказа или отнемането, съставляват и виновно извършено дисциплинарно нарушение.

3. Всяка от описаните ситуации поставя работодателите и органите по назначаването пред специфични затруднения: да предложат на лицето друга работа в предприятието, която не налага достъп до класифицирана информация, или да прекратят трудовото, респ. служебното правоотношение. Първата възможност често е неосъществима, а втората — недостатъчно ясно уредена и в Кодекса на труда, и в Закона за държавния служител.

Тези затруднения могат да бъдат сравнително лесно избегнати, когато предварително е известно, че длъжността налага достъп до класифицирана информация и тя е незаета. Съгласно чл. 150 от Правилника за прилагане на ЗЗКИ при провеждане на конкурс за заемане на длъжности, изискващи достъп до класифицирана информация, ръководителят на организационната единица, провеждаща конкурса, прави искане или издава разпореждане за проучване за надеждност на кандидатите, отговарящи на предварително обявените условия. До участие в конкурса се допускат лицата, получили разрешение за достъп. При провеждане на конкурс за заемане на такава длъжност от държавен служител органът по назначаването прави искане или издава разпореждане за проучване за надеждност на класираните кандидати. По този начин още преди да заеме длъжността и да започне реално да изпълнява трудовите или служебните си задължения, лицето ще разполага с необходимото разрешение за достъп.

В практиката се срещат опити за избягване на описания ред, за да се спестят време и средства за проучването на всички кандидати, от които само един ще бъде назначен. Някои работодатели предпочитат да проведат конкурс и да назначат класиралото се на първо място лице, след което да стартират процедура за неговото проучване за надеждност. По този начин обаче те рискуват да се обвържат със служител, който няма да може реално да изпълнява възложените му функции. Същият проблем се създава, когато длъжността вече е заета от определено лице, впоследствие възниква необходимост това лице да бъде проучено, но получи отказ. Трета възможна хипотеза е длъжността да бъде заета, служителят да има разрешение, но то да му бъде отнето от проучващия орган.

Както беше посочено по-горе, изходите от описаната ситуация са два.

Ако в предприятието или съответната администрация има **друга подходяща длъжност**, която не налага достъп до класифицирана информация, и лицето е съгласно да я заеме, работодателят (органът по назначаването) може да му предложи това. Преценката е изцяло на работодателя (органа по назначаването), защото действащото законодателство не въвежда такова правно задължение⁶. Ако подходяща длъжност липсва, служителят не е съгласен да я заеме или работодателят (органът по назначаването) — да му я предложи, трудовото правоотношение (респ. служебното) следва **да се прекрати**.

В такъв случай възниква най-сериозният от практическа гледна точка проблем — за *правното основание* за прекратяване на правоотношението. От една страна, Кодексът на труда и Законът за държавния служител остават верни на принципа за законоустановеност на основанията за прекратяване на индивидуалното трудово или служебно правоотношение⁷ — не е възможно използването на основание за прекратяване, непосочено в Кодекса на труда, респ. Закона за държавния служител. От друга страна, нито едно от регламентираните в момента основания не е напълно пригодно да уреди отношенията в разглежданите хипотези.

Очертават се следните мислими варианти:

Първата възможност е причината за самото отнемане или отказ да се използва и за прекратяването на трудово- или служебноправната връзка: например разрешението е отнето, защото лицето е осъдено за умишлено престъпление от общ характер. Влизането в сила на осъдителната присъда и задържането на лицето за изтърпяване на наложеното наказание (чл. 330, ал. 1 КТ) може да бъде основанието и за неговото уволнение.

Втората хипотеза е длъжността първоначално да не е налагала достъп до класифицирана информация, а впоследствие да е било поставено такова изискване, на което лицето не може да отговори — например едно дружество не е работило с класифицирана информация, но сключва договор за доставка на стоки във военен обект и служителите, ангажирани с изпълнението му, трябва да бъдат проучени. Тогава ще се приложи чл. 328, ал. 1, т. 11 КТ — промяна на изискванията за заемане на длъжността, ако работникът или служителят не отговаря на тях.

Най-много трудности поставя **третата** възможност — длъжността изначално налага достъп до класифицирана информация, но лицето не може да получи такъв. Тук трябва да се диференцират две хипотези: ако е назначено лице с издаден отказ или отнемане, правоотношението ще е недействително поради противоречие със закона, с всички произтичащи от това последици. В случая въобще не може да се инициира процедура по проучване, защото важи забраната за кандидатстване в едногодишен, респ. тригодишен срок.

По-различна е ситуацията, когато е възникнало трудово или служебно правоотношение, но поради разглежданите новонастъпили факти достъпът до класифицирана информация се оказва невъзможен. В трудовоправната теория и в практиката за този случай се обосновава приложението на чл. 328, т. 12 КТ (обективна невъзможност) за прекратяване на трудовите правоотношения като единствено възможен изход⁸.

В правото на държавната служба се наблюдават известни колебания. Върховният административен съд е имал повод да се произнесе за прилагането на чл. 253, ал. 1, т. 12 ЗМВР (отм.), който регламентира, че държавните служители в МВР се освобождават от служба при обективна невъзможност да изпълняват задълженията си⁹, като е признал законосъобразността на уволнения, извършени на това основание при наличие на издаден отказ или отнемане. В новия Закон за Министерството на вътрешните работи (обн., ДВ, бр. 17 от 24.02.2006 г., в сила от 1.05.2006 г.), изрично е предвидено основание за прекратяване на служебното правоотношение по чл. 245, ал. 1, т. 7, б. „е“ — *обективна невъзможност за изпълнение на задълженията от държавния служител в МВР поради отказ или отнемане на разрешение за достъп до класифицирана информация.*

Извън системата на МВР и уредбата, предвидена в специалния закон, е възможно и използването на разпоредбата на чл. 107, ал. 1, т. 7 ЗДСл (държавният служител е назначен при неспазване на условията по чл. 7 и нарушението съществува и към момента на прекратяване на правоотношението) във вр. с чл. 7, ал. 1, т. 6 ЗДСл (не отговаря на специфичните изисквания, предвидени в нормативните актове за заемане на съответната длъжност). Прилагането на това основание е донякъде по-издържано. Вън от приложното му поле обаче остава един случай — възможно е необходимостта от разрешение за достъп до класифицирана информация да не произтича пряко от нормативен акт, регламентиращ изпълнението на длъжността, а органът по назначаване да определи служители, които ще работят с класифицирана информация. По силата на чл. 37 ЗЗКИ ръководителят на организационната единица определя списък на длъжностите, за които се изисква достъп до определено ниво на класифицирана информация. В административните структури това правомощие се упражнява от органа по назначаването, израз е на дискреционната му власт и се основава на преценка по целесъобразност, неподлежаща на съдебен контрол. Когато административният орган сам е направил преценката в длъжностните характеристики на кои служители да се включи изискването за достъп до класифицирана информация, посоченото основание е неприложимо и отново се налага използването на чл. 107, ал. 1, т. 5 ЗДСл (обективна невъзможност) за прекратяване на правоотношението¹⁰.

Въпреки че използването на чл. 328, ал. 1, т. 12 КТ, респ. чл. 107, ал. 1, т. 5 ЗДСл (чл. 253, ал. 1, т. 12 ЗМВР — отм.) е сравнително утвърдено, това решение не е особено убедително поради редица съображения. Както е известно, съдебната практика свързва основанието „обективна невъзможност“ с кумулативното наличие на три правнорелевантни факта: **1)** да е създадена нова фактическа обстановка; **2)** тя да води до невъзможност за изпълняване на задълженията по конкретната длъжност и **3)** причините за това да са непреодолими и за двете страни по правоотношението, защото са неподвластни на волята им¹¹.

Трудности поставя последното от посочените изисквания — невъзможността на страните да влияят върху обстоятелствата, налагащи прекратяване на правоотношението¹². Наистина в много случаи основанието за прекратяване ще е безвиновно — например лицето не може да получи разрешение за достъп до класифицирана информация, защото няма завършено средно образование или страда от психично заболяване или други нарушения на психичната дейност, които биха повлияли отрицателно върху способността му да работи с класифицирана информация. Същевременно обаче невинаги е налице „обективна невъзможност“ в изяснения смисъл. Ако проучваното лице оттегли съгласието си за процедурата по проучване, очевидно това не може да се третира като обстоятелство, неподвластно на волята му. Упражнявайки правото си на свободна преценка дали да стане обект на тази процедура или не, служителят практически предрешава съдбата и на трудовото или служебното правоотношение, в което е встъпил. Има и хипотези, в които поведението на проучваното лице е **виновно** — укриване или даване на невярна информация за целите на проучването. Ако подобно обстоятелство бъде установено в хода на висяща процедура, то ще послужи като основание за отказ, а ако се разкрие впоследствие — за отнемане на издаденото разрешение. Описаната хипотеза сериозно разколебава тезата за приложимостта на основанието „обективна невъзможност“, при което по дефиниция не може да се говори за вина на работника или служителя.

Поставя се и въпросът дали във всички случаи липсата на разрешение за достъп до класифицирана информация е обстоятелство, неподвластно на волята на другата страна по трудовото или служебното правоотношение — работодателя или органа по назначаването. Действащото законодателство предвижда редица хипотези, в които качествата „работодател“ и „проучващ орган“ се сливат в едно — например службите за сигурност и службите за обществен ред извършват проучванията за надеждност на своите служители и на кандидатите за работа. Ако ръководителите на тези служби прекратят процедурата, издадат отказ или отнемане, няма как да се обоснове твърдението, че са настъпили обстоятелства, върху които нито една от страните по правоотноше-

нието не може да влияе. Трудовото или служебното правоотношение трябва да се прекрати по инициатива на работодателя или органа по назначаването, но и като резултат от собствените им действия.

Още един аргумент срещу използването на основанието „обективна невъзможност“ за прекратяване на трудовите правоотношения е предвиденият в Кодекса на труда ред за извършване на уволнението — с предизвестие. (Обратно, Законът за държавния служител предвижда в чл. 107, ал. 1, т. 5 за същата хипотеза едностранно прекратяване на служебното правоотношение от органа по назначаването без предизвестие.) Щом работата налага достъп до класифицирана информация, тя не може да бъде реално изпълнявана и в срока на предизвестieto. Следователно на работодателите неоправдано се възлага тежестта да освободят съответния работник или служител веднага, като му изплатят и обезщетение за неспазения срок на предизвестieto¹³. Ако това разрешение е донякъде социално оправдано, когато отказът или отнемането се издават на безвиновно основание, то няма логично обяснение защо работодателят да понася подобна тежест, когато например лицето оттегли съгласието си за проучване или предостави невярна информация на проучващия орган.

4. Поради изложените съображения е очевидна необходимостта от **законодателна промяна**. Възможно е въвеждането на нова точка в чл. 330, ал. 2 КТ като **основание за уволнение без предизвестие** — *когато работникът или служителят не даде писмено съгласие за извършване на проучване за надеждност или получи отказ/отнемане на разрешението за достъп до класифицирана информация/сертификат за достъп до чуждестранна класифицирана информация*. Юридически по-прецизно ще бъде основанието за уволнение и в новия ЗМВР, ако буква „е“ се отдели от чл. 245, ал. 1, т. 7 и се обособи в самостоятелна точка — когато държавният служител в МВР не даде писмено съгласие за извършване на проучване за надеждност или му бъде издаден отказ или отнемане на разрешение за достъп до класифицирана информация. По този начин основанието няма да се подвежда по необходимост под общата формулировка „обективна невъзможност“.

Целесъобразно би било и въвеждането на едно **закрилно правило** — задължение за работодателя или органа по назначаването да не пристъпва към едностранно прекратяване на правоотношението, ако разполага с друга подходяща работа и служителят е съгласен да я заеме. Такова решение е справедливо, когато отказът или отнемането са издадени по причини, които не могат да се вменят във вина на проучваното лице.

До приемането на подобни законодателни изменения остава единствено възможността за използване на действащите нормативни решения, при пълното съзнание за тяхното практическо неудобство и теоретическа неиздържаност.

БЕЛЕЖКИ

¹ Разрешение за достъп до класифицирана информация се издава съответно от служителя по сигурността на информацията на организационната единица — за ниво „Поверително“ и от компетентния проучващ орган, основно Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС), до ниво „Секретно“ и „Строго секретно“. Сертификати се издават от Държавната комисия по сигурността на информацията (ДКСИ) за достъп до чуждестранна класифицирана информация на НАТО и ЕС.

² Аналогично се поставя въпросът и за сертификатите за достъп до чуждестранна класифицирана информация. За по-голяма яснота и краткост на изказа в изложението ще се говори основно за разрешения за достъп до класифицирана информация.

³ За понятието за индивидуален административен акт вж. **Лазаров, К.** — Във: **Лазаров, К., Ем. Къндева, Ал. Еленков.** Коментар на Административнопроцесуалния кодекс. С.: Център за обучение на адвокати „Кръстю Цончев“, 2007, 23—25.

⁴ **Лазаров, К.** Обвързана компетентност и оперативна самостоятелност. С.: Феня, 2000, 49—50.

⁵ За принудителните административни мерки вж. **Лазаров, К.** Принудителни административни мерки. С.: Наука и изкуство, 1981; **Дерменджиев, Ив., Д. Костов, Д. Хрусанов.** Административно право на Република България. Обща част. 4. изд. С.: Сиби, 2001, 361—375; **Димитров, Д.** Административно право. Обща част. С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1999, 391—417. Вж. също **Мръчков, В.** Контрол за спазване на трудовото законодателство и отговорност за неговото нарушаване. С.: БАН, 1985, 198—199.

⁶ До този извод достига и съдебната практика. В р. № 6765 от 2006 г. по а. д. № 1571 от 2006 г., V отд. на ВАС, се посочва: „...към момента на освобождаването му е имало вакантни длъжности, за които се е изисквало разрешение за достъп до по-ниско ниво — „поверително“, които Д. е можел да заеме, но не са му били предложени (...). При посоченото правно основание за освобождаването от служба за органа не съществува задължение за предлагане на друга свободна длъжност в системата на МВР“.

⁷ Вж. за този принцип в трудовите правоотношения **Мръчков, В.** — Във: **Мръчков, В., Кр. Средкова, Ат. Василев.** Коментар на Кодекса на труда. 9. изд. С.: Сиби, 2007, 854; **Мръчков, В.** Трудово право. 6. изд. С.: Сиби, 2008, 357; а в служебните правоотношения — **Къндева, Ем., Б. Йорданов.** Правен режим на държавната служба. С.: Сиела, 2002, 141.

⁸ Вж. Писмо № 26—00—244 от 16. 08. 1999 г. на МТСП — ИБТ, 1999, № 10, 7—8. За основанието по чл. 328, ал. 1, т. 12 КТ вж. повече у **Мръчков, В.** Трудово право, 593—594. Вж. също **Мингов, Ем.** Прекратяване на трудовия договор поради общи основания. С.: Сиби, 2004, 71—74, който определя обективната невъзможност като общо основание за прекратяване на трудовото правоотношение.

⁹ Вж. р. № 5523 от 2006 г. по а. д. № 1417 от 2006 г., V отд. на ВАС; № 6765 от 2006 г. по а. д. 1571 от 2006 г., V отд. на ВАС.

¹⁰ Такава е и практиката на ВАС. Отнемането на разрешението за достъп до класифицирана информация се определя като юридическото събитие, което е поставило лицето в обективна невъзможност да продължи да осъществява специфичните функции за длъжността, свързани със създаване и обработка на документи, съдържащи класифицирана информация. То обвързва с правните си последици органа по назначаването и служителя, който след издаването на акта обективно не отговаря на изискванията за заемане на длъжността, а това води до законосъобразност на заповедта, издадена на основание чл. 107, ал. 1, т. 5 ЗДСл (вж. р. № 9340 от 2006 г. по а. д. № 11956 от 2005 г., V отд. на ВАС; р. № 12380 от 2006 г. по а. д. № 7676 от 2006 г., 5 чл. с-в на ВАС; р. № 2250 от 2007 г. по а. д. № 11606 от 2006 г., 5 чл. с-в на ВАС).

¹¹ Вж. **Мръчков, В.** — Във: Коментар..., 912-913; **Мръчков, В.** Трудово право, 594.

¹² Върху този елемент от състава на основанието акцентира и проф. Ем. Мингов, когато характеризира обективната невъзможност като общо основание за прекратяване на трудовото правоотношение: Дори и работодателят, и работникът или служителят да желаят запазването на трудовото правоотношение, „...волята на страните в еднаква степен е игнорирана от обстоятелствата, които стоят извън тях“ — вж. **Мингов, Ем.** Цит. съч., с. 21.

¹³ Повече за обезщетението по чл. 220 КТ вж. у **Василев, А.** Обезщетения по трудовото правоотношение. С.: Сиби, 1996, 79—84, определено от автора като „плащане вместо предизвестие“; **Василев, А.** — Във: Коментар..., 675—677; **Мръчков, В.** Трудово право, 635—636; **Шопова, С., М. Пенева, В. Маринова.** Коментар на Кодекса на труда 2008. С.: „Икономика прес“ & Р. Консулт ЕООД, 340.

ПРЕДМЕТ НА ОСПОРВАНЕ В АДМИНИСТРАТИВНИЯ ПРОЦЕС

*Зоя Милчева**

Понятието „оспорване“ като специфично за административния процес понятие

С приемането на новия Административнопроцесуален кодекс понятието „оспорване“ стана законов термин, като на практика замени използвания в действалите до този момент основни административнопроцесуални закони ЗАП и ЗВАС термин „обжалване“. Правната теория отдавна предпочита да си служи с понятието „оспорване“, като подчертава непрецизността на употребата на термина „обжалване“, тъй като обжалването има предвид само подаването на жалба от страна на заинтересовани граждани или организации и не включва подаването на протест от прокурор — една възможност за атакуване на административния акт, която съществува още в ЗАП от 1970 г. От тази гледна точка терминът „оспорване“ е по-точен, защото има по-широко съдържание и включва както възможността за подаване на жалба, така и на протест¹.

Прецизирането на едно понятие все още не означава разкриване на неговата същност, която е необходимо да се изследва, за да може да се открият неговите специфики и значението му за административния процес. Независимо от това дали става въпрос за подаване на жалба от заинтересован субект, или за подаване на протест, оспорването на един административен акт в същността си е преди всичко наличие на някаква съпротива срещу този акт. Поради спецификите на административното правораздаване някои автори приемат, че тази съпротива не се свързва непременно с възникването на правен спор. В монографията „Административно правосъдие“ проф. Петко Стайнов изтъква, че оспорването „всъщност обема както самите спорове за право между две страни, така и изобщо всички случаи, в които едно положение или едно предявено искане среща съпротива. Тая именно съпротива, тая претенция, че нещо е противно на закона, съставлява вече едно оспорване“². Оттам и заключението,

* Редовен докторант в ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски“.

до което той стига, е, че за да упражни правораздавателните си функции, административният съд трябва да е сезиран със спор или с оспорване.

В по-новата административноправна литература на термините „спор“ и „оспорване“ не се обръща специално внимание с оглед на изясняването на тяхната същност. При разглеждането на проблемите, свързани с производството по оспорване на индивидуални административни актове по административен ред например, се говори за наличието на „спор“ за законосъобразност и правилност в това производство, като терминът „спор“ в дадения контекст е поставен в кавички³. Това означава, че той се възприема от авторите с известна условност, която в конкретния правен текст идва от това, че в производството по оспорване на административни актове пред административен орган страната в процеса е само една — оспорващият индивидуалния административен акт⁴, а спорът по дефиниция предполага винаги две страни. Така се стига до известно затруднение в обяснението на това как е възможно да има административноправен спор и същевременно само една страна в процеса. Всичко това показва нуждата от анализ на съотношението между понятията „спор“ и „оспорване“ в контекста на административното правораздаване.

Правният спор е външнопроявеното противоречие на правните убеждения⁵. Видно е, че при всяко положение спорът изисква два насрещни субекта, които са и страни в материалното правоотношение. Административноправният спор, също както и гражданскоправният, е спор за материални права. Но по своето проявление в правната действителност административноправният спор се отличава от гражданскоправния. Различията между тях са следствие от спецификите на административноправните отношения, които са отношения на власт и подчинение, и гражданскоправните отношения, които се развиват между равнопоставени субекти. Възникването на гражданскоправния спор предполага една от страните в правоотношението да направи правно твърдение, с което да засегне определено право на другата страна, при което то става несигурно и не може да бъде нормално упражнено. Всяка една от страните в материалното правоотношение, която счита, че нейното право е накърнено, може да потърси да го защити, като сезира съда с възникналия правен спор. В административното правоотношение едната страна — адресатът на административния акт, не може при никакви обстоятелства със свое твърдение да накърни право на другата страна, най-малкото поради това, че административният орган няма субективни права, а има правомощия. Остава единствено възможността органът на държавно управление чрез изложените в административния акт правни твърдения да засегне правната сфера на гражданина или организацията адресат. Несъгласието си с издадения административен акт страната може да изрази само като сезира компетентен да разгледа така възникналия спор орган на държавна власт — изпълнителен или съдебен.

От изложеното по-горе става ясно, че гражданскоправният и административноправният спор проявяват свои специфики с оглед на начина, по който възникват и протичат в правния мир. Поради едностранния характер на административното правоотношение спорът винаги ще бъде повдигнат и отнесен пред по-горестоящия административен орган или пред съда от тази страна в правоотношението, която се намира в подчинено положение, и това е естествено, тъй като именно на нея ѝ се налага волята на другата страна. В случай на оспорване и неизпълнение на задълженията, произтичащи от един административен акт от страна на неговия адресат, администрацията не е изправена пред необходимостта да прибегне до съд, тъй като разполага с прерогатива пряко да осъществи държавна принуда. Докато в гражданското право всяка от страните може да се обърне към съда за защита на нейно субективно право, в административното право изпълнителният орган не може да сезира съда, а още по-малко друг административен орган по повод на собствения си административен акт. Това обаче не означава, че в административното право сме изправени пред някакво друго правно явление, а не пред правен спор. Достатъчно за наличието на правен спор е обективното, външно проявено съществуване на противоречивите правни убеждения на двата насрещни субекта по правоотношението. Кой, кога и пред кого може да отнесе този спор, са все въпроси от процесуален характер, които не могат да влияят на материалното право, тъй като процесът има спрямо него служебна роля.

От гледна точка на изложеното по-горе се вижда, че не е достатъчно прецизно определянето на оспорването като понятие по-широко, включващо както правния спор, така и други положения, които срещат някаква съпротива⁶. Оспорването се обуславя от спора, защото за да има оспорване, трябва да е налице административноправен спор, който следва да се разреши, като бъде отнесен пред съд или друг компетентен орган. Самият административноправен спор и материалното правоотношение обаче не са юридическите факти, от които възниква процесуалното правоотношение. Такъв юридически факт е оспорването — подаването на жалба или протест срещу административния акт. В същността си те изразяват една съпротива срещу този административен акт. Ето защо съдът не може да бъде сезиран със „спор или оспорване“⁷. Поставянето на двете понятия на една плоскост идва всъщност от това, че административноправният спор може да се прояви външно единствено чрез оспорването, защото то прави явно несъгласието на адресата на един акт с твърденията, изложени в него. Ако един спор съществува само на емоционално-психологическо ниво, без да намери външен израз, то това няма да бъде правен спор. Оспорването е начинът, по който административноправният спор придобива „официален, легитимен вид и форма в съответствие със закона“⁸. В гражданското право първо е налице един материалноправен спор в обективна-

та действителност, който спор може да бъде пренесен в съда, но е напълно възможно да бъде разрешен и без намесата на държавен орган. В административното право фактически спор не възниква, докато не бъде сезиран съдът или друг компетентен орган, като самото сезиране става чрез оспорването. Следователно моментът на възникване на правния спор съвпада с момента на оспорването. Докато един административен акт не бъде атакуван, се приема, че породените от него правоотношения се развиват законосъобразно.

Оспорването се разглежда в правната литература като комплекс от процесуални действия, водещи до повдигане и решаване на спора относно законосъобразността на определен административен акт⁹. Най-същественото при него е сезирането на съда или на друг компетентен орган с един административноправен спор. Така оспорването индикира възникването на материалния административноправен спор, но само по себе си е процесуалноправно понятие, което поставя началото на административния процес в неговата административна или съдебна фаза.

Предмет на оспорване

След като оспорването се очерта като специфично административнопроцесуално понятие, специфичен ще бъде и неговият предмет. Административното правосъдие се занимава само с тези дела, с които преди това се е занимавала администрацията. То няма място в случаите, когато администрацията не е действала. Затова в основата му стои административният акт като вид действие на администрацията, проява на една от формите на изпълнителна дейност.

Административнопроцесуалният кодекс посочва предмета на оспорване за отделните видове спорни производства — чл. 145, чл. 185 и чл. 208. Систематичното място на законовите разпоредби, които очертават предмета на оспорване, е в началото на съответния раздел или глава, които уреждат производството. Всъщност самият този предмет е критерият, въз основа на който едно производство се отделя като самостоятелно.

Предмет на една дейност е обектът, върху който е насочена тази дейност¹⁰. При оспорването пред по-горестоящ административен орган или пред първоинстанционен съдебен орган усилията на оспорващата страна в производството са насочени изцяло към административния акт и доказването на неговата неправилност или недействителност, като в крайна сметка се цели той да бъде отменен или обявен за нищожен.

Наличието на годеен за атакуване административен акт е процесуална предпоставка за образуване на съдебноадминистративно производство от категорията на абсолютните. Още в началото, когато се произнася по допустимостта на жалбата или протеста, съдът служебно следи преди всичко за това дали е налице годеен за оспорване предмет. От многобройни решения и опреде-

ления на Върховния административен съд е видно, че под „предмет на обжалване“ (т.е. „предмет на оспорване“ според законодателно установената с Административнопроцесуалния кодекс терминология) съдебната практика също разбира някакъв вид административен акт или част от административен акт. Така например в определение № 5662/20.06.2005 г., 5-чл. състав на ВАС, предмет на оспорване е нормативен акт: „Върховният административен съд, петчленен състав, констатира, че в съда е образувано адм. д. № 4011/2005 г. по жалба, подадена срещу същата Инstrukция № 1—37/2001 г. Върховният административен съд прие, че са налице условията на чл. 123 ГПК за съединяване делата, които да се разгледат в едно общо производство. Предмет на обжалване е един и същи нормативен акт, страните са идентични и делата имат връзка помежду си...“; в опр. № 6847/14.07.2005 г., 5-чл. състав на ВАС, предмет на оспорване е част (раздел) от нормативен акт: „Предмет на обжалване е „раздел трети“ и ДР на § 1, т. 2 от Инstrukция I—37/2001 г. за психологическия подбор и психологическите аспекти за оценка (реподбор) на държавните служители — офицери, сержанти и граждански лица от МВР, издадена от министъра на вътрешните работи“; в решение № 7833/12.07.2006 г., 5-чл. състав на ВАС, предмет на оспорване е отделен текст (т.е. отново част) от подзаконов административен акт: „В конкретния случай предмет на обжалване е чл. 3 от ПМС № 133/93 г., т.е. подзаконов нормативен акт...“; в опр. № 3423/15.04.2005 г., I отд., предмет на оспорване е индивидуален административен акт в неговата цялост: „Двата записа на заповед били издадени като гаранция за обезпечаване на вземането по фактурата и били предмет на друго постановление за налагане на обезпечителни мерки — № 70—00—3789/26.06.2002 г., което не е предмет на обжалване по процесното дело“; в опр. № 1414/14.02.2005 г., V отд.: „Не е правилен изводът на съда, че не е налице годен предмет на обжалване. В случая е налице индивидуален административен акт“. Посочените тук примери са само илюстрация на константната практика на съда в тази насока.

Предметът на оспорване в административния процес е самият административен акт, а неговата законосъобразност и правилност подлежат на установяване в хода на административното производство и се явяват предмет на проверката, която извършва контролният орган, т.е. предмет на административното дело.

Предмет на оспорване и предмет на делото

При изясняване на понятието за предмет на оспорване интерес представлява и паралелното разглеждане на понятието за предмет на делото. Съпоставянето на двата термина в статията се налага от факта, че използването им в българската правна литература и съдебна практика не е унифицира-

но. Понякога в правната литература законосъобразността и правилността на административния акт се разглеждат като предмет на обжалване¹¹, а както вече стана видно от изложеното по-горе, предметът на оспорване всъщност е самият административен акт. Законосъобразност или незаконосъобразност на акта от своя страна представлява предметът на делото в административния процес.

Няма общотеоретично определение за предмет на делото, което да се отнася както за административния, така и за гражданския и наказателния процес. Принципните различия и особености на всеки един от тези видове правораздаване проличават в най-голяма степен при съпоставянето на предмета на делото във всеки един процес.

В гражданския процес предмет на делото е спорното материално субективно право. Това право е предмет на предпроцесуалния правен спор. То се въвежда в процеса като негов предмет чрез правното твърдение на ищеца, съдържащо се в исковата молба¹². В административния процес състоянието на предпроцесуален правен спор не съществува. Тук поради едностранния характер на правоотношението, което административният процес е призван да брани, спорът може да възникне и да протече само в рамките на процеса, не и извън него. Следователно предметът на делото ще се очертае от оспорващия в жалбата или протеста, но това няма да бъде едно публично субективно право. Да се приеме обратното би означавало чрез прякото заимстване не само на понятия, но и на тяхното съдържание от гражданския процес да се стигне до игнориране на тези особености на административното правораздаване, които са наложили обособяването му като самостоятелен вид. Исторически административното правораздаване възниква като израз на идеята за разделение и балансиране на властите в държавата и като негова основна цел се очертава борбата на гражданите срещу нередностите в дейността на администрацията. За разлика от гражданския процес, който е насочен пряко към това да даде защита на субективните права на ищеца, при административния процес на преден план изпъква една по-специфична задача — възстановяването на нарушената законност в сферата на държавното управление. В този смисъл и Конституционният съд на Република България в р. № 13—93 по к. д. 13/93 характеризира съдебния контрол върху административните актове като конститутивен елемент на правовата държава.

При гражданското правосъдие съдът упражнява своята функция във връзка с предявения от ищеца срещу ответника иск. Това, което ищецът иска от съда, е да издаде решение, с което да установи, че спорното материално право съществува или не съществува, и евентуално да допусне принудителното му осъществяване, като осъди ответника да го претърпи, или въз основа на потвърденото материално право да постанови промяна в гражданските правоотно-

шения. При административното правосъдие това, което оспорващият иска от съда, е да постанови съдебен акт, с който да отмени или да обяви за нищожен, т.е. несъществуващ за правния мир, един административен акт. То цели, на първо място, да обезпечи установената законност, като накара администрацията да съобрази своето поведение със закона. Административното правосъдие е „послешно, обективно правосъдие и действа поначало a posteriori, като се изразява единствено в отмяната, а също и в изменянето на административните актове на публичните власти“¹³.

Същото становище се поддържа и от проф. Иван Дерменджиев¹⁴. Като сравнява трите основни видове правораздаване — гражданско, наказателно и административно, той стига до извода, че в административното правораздаване прекият обект на защита е самата законност, докато в гражданския и наказателния процес защитата на законността е по-скоро рефлекс от защитата на оспореното материално право на участващия в процеса субект. В административния процес правораздавателният орган не се занимава като първостепенна задача с въпроса за признаването или установяването на конкретни субективни права на участниците, а дали органът, издал административният акт, е действал в пределите на своята компетентност, дали е спазил законовите изисквания за форма и процедура и дали актът е в съответствие със закона и неговите цели, т.е. с въпроса дали е нарушена законността в сферата на държавното управление.

В по-ново време около тази приемана като цяло за безспорна теза относно прекия обект на защита в административното правораздаване се развива своеобразна дискусия¹⁵. Според някои автори предмет на делото по оспорване на административния акт е „съществуването на оспорените материални субективни права и правни задължения, разпоредени с акта, както и на материалното субективно преобразуващо право да бъдат те отменени. Не е предмет на делото законосъобразността на административния акт“¹⁶. Същевременно малко по-нататък в същия коментар се отбелязва, че незаконосъобразността на акта е от пряко правно значение за съществуването на посочените спорни права. Това твърдение всъщност разколебава първоначално застъпената теза, тъй като щом спорното материално право е обусловено от законосъобразността, то тази законосъобразност е обектът, който подлежи на съдебна проверка (чл. 168 АПК), а оттам следва, че тя представлява и предмет на делото. Тези вътрешни противоречия се дължат на особеното съотношение, в което се намират защитата на нарушената законност и защитата на материалното субективно право. Те са свързани по такъв начин, че защитата на нарушената законност в областта на държавното управление неизбежно включва и защитата на субективните права на правните субекти, и обратно — защитата на материалното субективно право е защита на установения в държавата правен ред. При

това положение водещият критерий при решаването на въпроса кой от тези два обекта на защита е предмет на делото ще бъде проявата на защитната функция на процеса спрямо тези обекти. Когато защитната функция се проявява пряко, т.е. когато на преден план в производството като негова непосредствена цел изпъква защитата на нарушената законност, а защитата на определени субективни права е само косвена, като следствие на възстановения правен ред, предметът на делото не може да бъде друг освен законосъобразността на оспорения административен акт¹⁷. Това, което един гражданин или едно юридическо лице искат от съда в производството по административноправни спорове, е оспореният от тях административен акт да бъде отменен като незаконосъобразен или да бъде обявена неговата нищожност. Те не формулират своето искане към решаващия орган като искане за признаване на някакво свое право или защитен от правото интерес. Достатъчно е да се установи в един конкретен случай, че администрацията е действала незаконосъобразно, за да бъде отменен или обявен за нищожен актът. Ето защо и правното основание, което жалбоподателят или прокурорът изтъкват в жалбата, респективно протеста, е винаги едно от изброените в чл. 146 АПК отменителни основания — липса на компетентност, неспазване на установената форма, съществено нарушение на административнопроизводствени правила, противоречие с материалноправните разпоредби, несъответствие с целта на закона. Ако например едно лице счита, че е незаконно задържано със заповед на органите на МВР, то следва да търси защита на основание чл. 146 АПК, а не на основание някоя от правните разпоредби от ЗМВР, които уреждат как, за какъв период и по какви причини един гражданин може да бъде задържан от полицейските органи. Противоречието с правните норми на ЗМВР може да обоснове незаконосъобразност на заповедта за задържане, но същите тези законови текстове не могат да послужат като правно основание за сезирането на съда с жалба или протест срещу административния акт. В гражданския процес правното основание е този законов текст, от който едно лице извлича свое материално субективно право, за което, в случай че бъде оспорено от насрещната страна в правоотношението, лицето може да търси защита по съдебен ред. Така например, ако е налице сключен договор за покупко-продажба и купувачът не заплати определената цена, правното основание, което ще даде възможност на продавача да потърси съдебна защита, е чл. 183 ЗЗД, който дава легална дефиниция на дадения вид договор и посочва основните права и задължения на страните по него. По същия начин, ако е налице договор за наем, правното основание ще бъде чл. 228 ЗЗД, ако е налице договор за замяна — чл. 222 ЗЗД, и т.н. От посоченото е видно, че правно основание на иска в гражданския процес може да бъдат многобройни правни норми в областта на материалното гражданско право. В административния процес правното основание на жалбата или протеста

на практика винаги ще бъде една или няколко от петте изисквания на разпоредбата на чл. 146 АПК, който посочва случаите, когато един административен акт може да бъде атакуван. Причината правното основание на жалбата/протеста в административното правосъдие да бъде сведено до един само законов текст е неговият обективен характер, това, че търсената тук защита е защита на нещо обективно — на законността в сферата на държавното управление, а не на субективни права, били те и от публичноправен характер.

В производството по оспорване на нормативни административни актове спецификите на административното правосъдие се проявяват в още по-голяма степен в сравнение с останалите спорни административни производства. Съгласно разпоредбата на чл. 4 КРБ: „Република България е правова държава. Тя се управлява според Конституцията и законите на страната“. От този принцип произтича изискването всички подзаконовни нормативни актове, изграждащи правната система на държавата, да са конституционносъобразни и законосъобразни. Тъй като подзаконовите нормативни актове са с неограничен кръг адресати, в интерес на цялото общество е всеки правен субект да може да ги атакува като незаконосъобразни, щом като счита, че противоречат на правна норма от по-висок ранг. На това конституционно основание както правната теория, така и съдебната практика до приемането на АПК считаше, че съдебното обжалване на един нормативен акт е допустимо, без да е необходимо жалбоподателят да доказва пряк и личен интерес от конкретно засегнати материални права. Така на практика беше възможно едно административно производство по оспорване на нормативен административен акт да бъде образувано и да приключи, без да има дори вероятност лицето, подало жалбата, да е носител на субективно право или законен интерес, които да бъдат засегнати от оспорения от него административен акт. Очевидно е, че в тези случаи не само че не се търси като непосредствена цел на производството защитата на едно спорно материално право, но такава защита изобщо не се проявява и като следствие на защитата на установената в сферата на държавното управление законност.

Към настоящия момент изискването за правен интерес като процесуална предпоставка за допустимостта на производството по оспорване на нормативни административни актове се интерпретира по различен начин. С решение № 5 от 17.04.2007 г. КС на РБ се произнесе по въпроса за конституционносъобразността на разпоредбата на чл. 186, ал. 1 АПК, според която право да оспорват подзаконов нормативен акт имат гражданите, организациите и органите, чиито права, свободи или законни интереси са засегнати или могат да бъдат засегнати от него, или за които той поражда задължения. Съгласно даденото от КС тълкуване на цитирания текст процесуалната легитимация за оспорването пред съд на подзаконов административен акт следва да се огра-

ничи до тези правни субекти, които могат да обосноват засягането на определено право, свобода или законен интерес. Действително по-широкото схващане за правен интерес в досегашната административноправна теория и в съдебната практика, според което всеки правен субект се считаше легитимиран да оспори един нормативен административен акт, означаваше и улеснен достъп до административния съд с цел осъществяването на обективен контрол върху действията на администрацията. Но независимо от нововъведеното изискване за доказване на правния интерес и на обстоятелството, че оспорващият следва да е адресат на правните норми на отнесения пред съда нормативен акт, административното правораздаване и при сега действащата правна уредба се интересува преди всичко от въпроса за постигането на законосъобразно управление, а не от това дали оспорващият действително е носител на субективното право или защитения от правото интерес, за които се твърди, че се засягат или застрашават от нормативния административен акт.

БЕЛЕЖКИ

¹ Хрусанов, Д. Оспорване на административни актове. С: Сиби, 2002, с. 32.

² Стайнов, П. Административно правосъдие. С: ИБАН, 1993, с. 19.

³ Костов, Д., Д. Хрусанов. Административен процес на Република България. С: Сиби, 2001, с. 137.

⁴ Вж. подробно по въпроса Хрусанов, Д. В оспорването по административен ред няма страни. — Административно правосъдие, 2005, № 1, с. 7. В тази връзка следва да се има предвид, че в по-старата литература съдебната фаза на административния процес също се е разглеждала като производство с една страна — тъжител. Проф. П. Стайнов заключава, че „всъщност ще е налице спорно положение и когато има само една „страна“ или тъжител срещу незаконен акт на администрацията, срещу незаконно или престъпно действие, защото и тогава се очертава пак една съпротива спрямо предявено изискване.“ (Стайнов, П. Цит. съч., с. 18).

⁵ Сталев, Ж. Българско гражданско процесуално право. С: Сиела, 2001, с. 24.

⁶ Стайнов, П. Цит. съч., с. 19.

⁷ Стайнов, П. Цит. съч., с. 18.

⁸ Къндева, Е. Административно правосъдие. С: Сиела, 2006, с. 86.

⁹ Къндева, Е. Цит. съч., с. 87.

¹⁰ Български тълковен речник. С: НИ, 1995, с. 729. Тук може да се отбележи, че в правната литература понятията „предмет на оспорване“ и „обект на оспорване“ се употребяват като синоними, тъй като са смислово еднакви — вж. Хрусанов, Д., Д. Костов, Е. Къндева, К. Лазаров. Нови моменти в административния процес според АПК. Тематичен коментар. С: Сиела, 2007, с. 96.

¹¹ Вж. напр. Хрусанов, Д., Д. Костов, Е. Къндева, К. Лазаров. Цит. съч., с. 230.

¹² Сталев, Ж. Цит. съч., с. 220.

¹³ Стайнов, П. Цит. съч., с. 39.

¹⁴ Дерменджиев, И. Административно право. С: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, с. 111.

¹⁵ Изолирано в българската правна литература и преди приемането на АПК се срещат становища, които се различават от застъпеното тук — вж. Димитров, Д. Административно правораздаване.

С., 1995, с. 52. В сравнителноправен аспект проблемът за предмета на делото също не е решен еднозначно. Докато френското административно право поставя акцент върху обективния контрол за законосъобразност върху действията на администрацията и отдава голямо значение на гаранциите на прерогативите на администрацията, в немската правна доктрина съдебният контрол се характеризира със защита на личността и субективните права срещу правомощията на администрацията. Най-общо аргументите за това са, че право на жалба има само този, чиито права могат да бъдат засегнати с атакуваното действие на държавата. По този начин са изключени жалбите в полза на трето лице, при които се предявяват само претенции срещу нарушителя на обективния правов ред, без да са накърнени собствени права. Според разбирането на немското административно право всичко това показва, че административноправната защита осигурява закрила на субективните права на отделното лице. За подробности вж. **Шнел, М.** Задачи на административното правосъдие. — Административно правосъдие, 2004, № 2, с. 5.

¹⁶ **Пенчев, К., И. Тодоров, Г. Ангелов, Б. Йорданов.** Административнопроцесуален кодекс. Коментар. С: Сиела, 2006, с. 333.

¹⁷ В този смисъл и **Лазаров, К., Е. Къндева, Ал. Еленков.** Коментар на административнопроцесуалния кодекс. С: Център за обучение на адвокати „Кръстю Цончев“, 2007, с. 129.

КРИТИКА И НАУЧЕН ЖИВОТ

РЕЦЕНЗИЯ НА МОНОГРАФИЯТА НА СТОЯН СТАВРУ „ВЕЩНОПРАВНО ДЕЙСТВИЕ НА СМЪРТТА. МЪРТВОТО ЧОВЕШКО ТЯЛО ПРЕДИ И СЛЕД ПОГРЕБЕНИЕТО“

*Дарина Зиновиева**

Съществуващите в българската правна доктрина гражданскоправни изследвания във връзка със смъртта на човека са съсредоточени предимно върху правните въпроси, свързани с наследяването на имуществото на починалия.

В тази монография авторът си поставя за цел да изследва „рядко коментирани въпроси“, свързани с човешката смърт, част от които са: Притежава ли човешкият труп качеството „вещ“? Кой се признава за собственик? Какви са правомерните и позволени от закона въздействия, които могат да се осъществяват по отношение на мъртвото човешко тяло? Какви са правните последици на погребението? Може ли да се говори за т.нар. погребални завещания? Какъв е правният режим на репродукция след смъртта на лицето? Има ли правно значение изразената приживе воля на починалия относно съдбата на неговото тяло след настъпването на смъртта и относно начина на неговото погребване?

Авторът започва тематично изследването си с изясняване на момента на настъпване на смъртта в медико-правен аспект, както и с изследване на ком-

* Доцент, доктор по право.

петенциите на длъжностното лице по гражданското състояние с оглед законосъобразното юридическо документиране на смъртта.

След изясняване на юридическото понятие за смърт авторът преминава към анализ на по-сложните гранични състояния, които са разгледани последователно по видов признак (анабиоза, кома, летаргичен сън и пр.). Направено е подробно изследване и разграничение на различните разбирания за смъртта, класифицирани според конкретни критерии — биологична, мозъчна, духовна, юридическа (гражданска) смърт.

При понятието „мозъчна смърт“ авторът стига до интересен извод, съпоставяйки изследването си с дискусияния въпрос за началото на човешкия живот. Обстойно разгледана е тезата, според която, след като човешкият живот започва с функционирането на мозъка, то по същия начин той би следвало да завършва със спиране на функцията на мозъка. Никъде в друго изследване не е правена тази взаимовръзка.

Представена е в детайли полемиката между автори от различни националности по въпроса за съществуването на индивида с такова мозъчно увреждане, което предизвиква липса на съзнание, или с увреждане, което прекратява „личността“ в психо-духовен аспект.

Авторът отделя специално внимание на съществуващите отклонения от нормалната мозъчна дейност. Той включва дори анализ на въпроса за правосубектността на деца, отгледани от животни, като се спира на медико-биологичните отклонения, свързани с особената среда, в която те са били отгледани. Разглеждайки основния проблем — предмет на монографията, авторът анализира и неизбежно свързания със смъртта медико-правен въпрос за донорството на органи и послесмъртната трансплантация, както и поставяните от тях правни проблеми.

Още по-интригуващи са неизследваните у нас проблеми за правните последици от „трайното вегетативно състояние“ — кома. Авторът прави широк сравнителен анализ на разнообразни правни и медико-правни хипотези от световната и българската доктрина. Направен е изводът, че в това състояние се запазват както правосубектността, така и дееспособността на лицето.

Друга интересна хипотеза, на която обстойно се спира Стоян Ставру, е тази за животоподдържащото лечение и правното и етичното основание докога и как следва да се осъществява то. Поставя се и въпросът дали изобщо този вид медицинска дейност влиза в съдържанието на понятието „медицинско лечение“. Считаю, че изследването на тази изключителна хипотеза с множество практически последиствия е първото у нас. Редица правни въпроси, които до момента са били дискутирани само на ниво медицинска етика, в монографията намират детайлни отговори.

Авторът прави анализ на въпроса за предварителното съгласие на пациента за преустановяване на осъществяваното спрямо него животоподдържащо лечение или за извършване на послесмъртно органодонорство, като нормите на Закона за лицата и семейството са съпоставени с общите правни норми на здравното законодателство.

Авторът отговаря аргументирано на отдавна повдигнати въпроси, представляващи част от съвременното медицинско право на световно ниво. Според Ставру близките на пациента не разполагат с права по отношение на тялото на своя роднина, намиращ се в състояние на кома. Изводът на автора е, че в разглеждания случай няма правно основание и за назначаването на настойничество по смисъла на ЗЛС.

Разкрива се опасността при определени правни действия пациентът да се превърне в „самоцелна скъпоструваща вещ“, задоволяваща съмнителни интереси и ценности. В тази връзка авторът посочва нуждата от изрична законодателна уредба и предлага критерии при определяне на обхвата на категорията „близки лица“ с оглед необходимостта от предоставянето в тяхна полза на определени субективни права по повод лечението на пациента. Предлага се дефинирането на понятието за близки лица да бъде с „локално“ действие, т.е. в рамките на въпросите, отнасящи се до трайното вегетативно състояние.

Разглеждат се още начините и правното значение на медицинското изпълномощаване, правното значение и действие на т.нар. предварителна воля на пациента, видовете форми на съгласие според Закона за здравето, както и правният режим на отказа от лечение. Авторът навлиза в неизследваните у нас територии на застраховането при лица в трайно вегетативно състояние.

Особен интерес представляват хипотезите на смърт, настъпила на територията на Република България или в чужбина, и възможните вещноправни тези и последици от това.

Изследването на Стоян Ставру обхваща и някои специални случаи на настъпила смърт, като обвързва поставяните юридически въпроси с конкретните особености на всяка една от тях. Обръща се специално внимание на смъртта, настъпила в резултат на самоубийство. Изследват се редица правни и етични въпроси, свързани с евтаназията, както и с пренаталната смърт — проблем, който почти не е разглеждан у нас в юридическа перспектива. Един от безспорните приноси на изследването е анализът на конфликта между правата на майката по отношение на нейното тяло и правото на живот на заченатия — тема, която също не е изследвана у нас от юристи и изисква както задълбоченост на правните познания, така и на медицинските.

Друг аспект от изследването на смъртта е третирането ѝ като вид наказание. Авторът разглежда въпроса в исторически аспект от римско време, преминава през съвременната му трактовка в различни държави и коментира бъл-

гарската наука и законодателството, като не подминава и деликатната тема за смъртното наказание в правната ни система.

Систематично изследването на автора преминава към следваща недокосвана от юридическата научна мисъл у нас тема — тази за трансформацията на човешкото тяло във вещь след настъпването на неговата смърт.

Авторът разглежда подробно тезата за живото човешко тяло като специфична вещь и особеностите от юридическа гледна точка, свързани с различните действия на разпореждане с човешкото тяло и с части от него. Той стига до редица несъществуващи до момента в българската правна доктрина изводи — например, че напредването на биотехнологиите в света създава предпоставки за възприемането на човешкото тяло като „ценна движима вещь“, която изисква прецизна законодателна регулация.

Проблемът с трансплантацията на органи, тъкани и клетки е свързан с темата за правния ефект на смъртта, поради което авторът се спира и на този аспект на правната регулация у нас и в международен план. Отделено е специално внимание на презумираното съгласие за трупно донорство, на отказа от донорство, както и на редица допълнителни въпроси, които вече са поставяни в българската доктрина, но авторът ги обединява в едно цяло, което свързва с проблема за вещноправното действие на смъртта.

Разглеждането на трупа като „ничия вещь“ и като вещь — публична собственост, има не само теоретична, но и важна практическа стойност. Предлагат се решения както на въпроси, по които към настоящия момент съществува сериозна дискусия, така и на такива, които авторът поставя за първи път. Например изключителен принос за медико-правната ни наука е изводът за стойността на трупа като вещь с оглед сакралната му стойност като „ритуална вещь“.

Авторът разглежда и правния ефект от погребението на мъртвото човешко тяло, като се спира на различните права върху последното (например при мумифициране), върху мястото, в което е поставено (право на достъп до гробното място), и пр. Авторът се спира и на задължението за погребване на мъртвото човешко тяло, както и на въпроса за неговия титуляр. Разгледани са интересните вещноправни проблеми, възникващи при мумифициране на телата на починалия държавен глава, както и във връзка с т.нар. остъкляване на трупа като начин за неговото погребване.

Като експерт и в областта на вещното право авторът се спира подробно на правото на собственост върху гробно място, върху правото на преминаване и достъп, както и върху редица особени хипотези, които имат практическо значение, но не са изследвани до настоящия момент.

Разгледани са дейността по извършване на погребални услуги и законодателният режим за нейното осъществяване.

В изследването на Стоян Ставру намират място актуалните правни въпроси за съдбата на човешките клетки и тъкани, отделени от мъртвото човешко тяло, за правните последици при тяхната последваща обработка и за възможността за използването им с оглед целите на медицината. Разискват се в детайли проблемите на т.нар. послесмъртно възпроизводство при замразени след смъртта на лицето ембриони или репродуктивен материал.

Като цяло трудът на Стоян Ставру е впечатляващ с юридическото изследване на теми, които са изключително специализирани и свързани с медицината и биотехнологиите.

Авторът въвежда и нови понятия, като анализира и проблемите, свързани с тях (например понятието за „остатъчна правосубектност на трупа“). В изложението си той успява да обвърже ритуалността и философските възгледи за материя и енергия, съществуващи относно мъртвото човешко тяло, като всичко това, колкото и да изглежда провокативно, той прави през призмата на юриста и с помощта на сериозни правни аргументи.

Методологията на изследването е изключително интересна и показва уменията на автора да разглежда правните въпроси по такъв начин, че когато намери пресечна точка с медико-биологичните, успоредно да изяснява и тях. Монографията разчита на две паралелни познания, с акцент основно върху юридическата компетентност. Тези познания обаче не са делими, а напротив — обвързани са едно с друго, за да оформят цялостна позиция по конкретния медико-правен проблем.

Монографията на Стоян Ставру е изключителен принос в българското медицинско право, а според мен — с глобалността на предложените от него анализи и изводи — категорично представлява и принос на автора към световното медицинско право.

АВТОРИТЕТЕН НАУЧЕН ФОРУМ

*Росен Ташев**

Световната асоциация по философия на правото и социална философия е създадена през 1909 г. в Германия. Сега тя обединява 46 национални асоциации (сред които и българската) от всички континенти и има повече от 6000 индивидуални членове. Централна тема на XXIII Световен конгрес по философия на правото и социална философия, който се проведе в град Краков, Полша, в периода 1—6 август 2007 г., беше *„Правото и правните култури през XXI век. Разнообразие и единство“*. Изборът на домакинството не е случаен — както знаем, правните науки се преподават в Ягелонския университет още от основаването му през XIV век, а Полската школа във философията на правото и социалната философия е една от водещите в света.

Работата на конгреса може да бъде разделена на научна и административна. Научната работа протече в три основни формата: пленарни сесии, работни групи и специализирани дискусии (*special workshops*). Доклади на пленарните сесии (общо 12 на брой) бяха изнесени от водещи учени, които имат най-авторитетни публикации през последните години. Сред тях ще спомена докладите на проф. Я. Воленски (крупен европейски философ и логик) *„Модел на правно обосноваване“* (*Models of Legal Reasoning*), проф. М. ван Хьоке (Католически университет, Брюксел) — *„Европейските правни култури в контекста на глобализацията“*, проф. Я. Сикман (Университет на Бамберг, Германия) — *„Понятието за автономия“* (*The Concept of Autonomy*), както и дискусията между проф. М. Булигин (Университет на Буенос Айрес, Аржентина) и проф. М. Атиенца (Университет на Аликанте, Испания) относно новите аспекти на нормативния позитивизъм и правната аргументация. Специално внимание заслужава словото на А. Аарнио в памет на проф. Ал. Печеник (Университет в Лундт, Швеция, починал през 2005 г.), бивш президент на Световната асоциация по философия на правото и социална философия и един от водещите теоретици на правото през втората половина на XX век. Доклади представиха и

* Професор.

проф. Ф. Шауер (Харвард, САЩ), проф. Ш. Бенхабиб (Йейл, САЩ), проф. З. Банковски (Единбург, Великобритания), както и учени от Италия, Япония, Финландия.

Работните групи бяха организирани около седем основни теми: „Разнообразие и единство на правните култури: уроци и предизвикателства“, „Проблеми в епохата на глобализация“, „Понятието за право и правна система“, „Право и етика“, „Правна аргументация и правна логика“, „Прилагане на правото“, „Правна политика и правна теория“. Основната тежест на научната работа беше в 49-те специализирани дискусии, където повече от 600-те участници в конгреса споделяха своите виждания за правото и правните култури през XXI век.

Административната работа на конгреса включваше отчет на досегашното ръководство, обсъждане на работата на националните асоциации и избор на нов президент и членове на изпълнителния комитет за периода 2007—2011 г. Представителят на Българската асоциация по философия на правото и социална философия, проф. Р. Ташев, изнесе пред изпълнителния комитет информация за най-значимите събития в България през изминалия период. За президент бе избран проф. Н. Маккормик (Единбург, Обединено кралство), а сред почетните президенти фигурират имената на Е. Патаро (Италия), Х. Кленер (Германия) и А. Аарнио (Финландия).

Взето бе решение следващият XXIV конгрес на асоциацията да бъде проведен през август 2009 г. в Пекин, Китай. По този начин ще бъде оказана подкрепа на китайските юристи и философи за тяхното интегриране в световния форум на философите на правото и социалните философи. На него ще бъде отпразнувана 100-годишнината на Асоциацията по философия на правото и социална философия, която в момента е една от основните научни институции на съвременните юристи и интелектуален водач на преустройството на модерните общества.

IN MEMORIAM

В ПАМЕТ НА ПРОФ. ЛЮБОМИР РАДОИЛСКИ

*Албена Великова**

Правната общност се готви да отбележи 100 години от рождението на проф. Любомир Радоилски и 40 години от ранната му смърт. Неговото име, заедно с имената на проф. Р. Ошанов и проф. И. Янулов, свързваме с утвърждаването на трудовото право като самостоятелен правен отрасъл и преподаването на трудово право като отделна учебна дисциплина в Юридическия факултет на Софийския университет. Той е и един от стълбовете на българската трудовоправна наука.

Особеният интерес на проф. Радоилски към процесите на обществено развитие, довели до държавно регулиране на трудовите отношения в края на XIX век, както и към процесите на формиране на икономическа и социална основа за осъществяване на закрила на труда, направили възможно развитието на трудово законодателство, намира израз в монографичното му изследване „Трудово право. Историческо развитие“. Трудът, публикуван през 1957 г., не само представлява интерес и до днес, но и за следващите поколения юристи ще е безценен пътеводител към времето, когато започва да се осъзнава общата и обществена природа на труда, към годините, когато „работническото право“ постепенно се превръща в „трудово право“.

В съавторство с проф. Ж. Сталев в „Трудови закони и синтез на юриспруденцията“, т. I, ч. IV от 1948 г., проф. Радоилски задълбочено и критично из-

* Асистент в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“.

следва законодателните и правораздавателните актове в България. Това усилие за едновременно актуално и задълбочено научно изследване на правната уредба на трудовото право с обосноваване на доктринална критика към практическото им прилагане, оставено ни от проф. Радоилски, се превърна в традиция (макар видоизменена), която се продължава днес от проф. В. Мръчков с неговите изследвания на практиката на Върховния касационен съд.

За онези, които посветиха и посвещават научните си усилия след проф. Л. Радоилски на изучаване на обществените отношения, свързани с труда, и тяхната правна регламентация, са от особено значение неговите тези и анализи. Макар повечето от тях да са изказани при действието на различна по своето същество и съдържание правна уредба, те представляват интерес с ясната си конструкция, задълбоченост, добросъвестно и последователно изградена правна логика.

Специално внимание следва да отдадем на монографията „Трудово възнаграждение“ от 1948 г. Това научно изследване, посветено на изясняване икономическата и правната същност на работната заплата, както и на развитието на правната уредба, не само ясно отграничава трудовото възнаграждение от близки имуществени плащания по гражданското право, но и чрез обосноваване принципа на възмездността на труда и методите на регулиране анализира системите на установяване (определяне) на трудовото възнаграждение. Стойността на работната сила и начините за определяне на елементите и размерите на възнаграждението са въпроси, които ни вълнуват и днес.

С интерес четем статията „За някои оспорвани правомощия на трудовия инспектор“, публикувана през 1961 г. в бр. 2 на сп. „Правна мисъл“. Макар да са изоставени изразите, с които си служи законодателството до 1986 г. („хигиена на труда“, „охрана на труда“, „трудова хигиена“) и не само от научен интерес към правната уредба в исторически аспект, чрез съчинението насочваме вниманието си към проблеми при осъществяването на ефективен и законосъобразен контрол за спазване на правилата за здравословни и безопасни условия на труд. В условията на все по-динамично развитие на науката и техниката, внедрявани понякога прибързано и недостатъчно отговорно в трудовите процеси, ролята на контролните органи става все по-значима, а създаването на ефективна правна рамка за реализиране на предвидените за тях правомощия е въпрос не само на правна, а и на социална воля.

Поколения юристи са посветени в проблематиката на трудовите отношения, изучавайки трудовото право с учебника на проф. Радоилски. Както сам авторът признава в предговора към изданието от 1957 г., този „пръв опит за даване на цялостен системен курс по трудово право (...) има своите слабости“. На същото място той сякаш деликатно ни подсказва и причината за това — усилията му са били насочени към достигане на максимално възможното да

разгледа трудовоправните институти като част от общата народнодемократична правна система. Внимателният читател не може да не забележи както страстта, с която се представят и анализират предметът на отрасъла, принципите и отделните му институти, така и богатата аргументация на застъпените тези, изградени не и без доброто познаване на другите области на правната наука. Макар учебникът да следва логиката на правната уредба, създадена с Кодекса на труда от 1951 г., години след приемането на Кодекса на труда от 1986 г. той остава основен източник за студентите юристи в подготовката им по трудово право, за изясняване на понятия като „трудова правоотношение“, „трудова праводеееспособност“, „дисциплинарна и имуществена отговорност на работниците и служителите“.

Преподавателската и изследователската дейност на професора са неразривно свързани и се допълват от активна непосредствена практическа дейност. В съавторство с Дженю Василев той изследва дейността на Първото народно събрание и през 1953 г. издава книга със същото заглавие. Години наред работи като началник на правната дирекция към Народното събрание и има непосредствен принос за създаването на българското законодателство в годините след Втората световна война.

Четири десетилетия след кончината на проф. Любомир Радоилски са белязани от значителни обществени и правни промени, което не може да не окаже влияние върху възприемането на оставеното от него като наследство научно творчество, но онова, което е сторено от него в годините след Втората световна война — целенасочено и настойчиво систематично изследване на трудовото законодателство (от първите държавни актове в областта), както и създаването на цялостен курс по трудово право, му отрежда почетно място сред най-значимите български учени — юристи. Нему всички членове на катедрата по „Трудово право и осигурително право“ на Юридическия факултет в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ отдават почит чрез организирането на нарочна Научно-практическа конференция на 15 декември 2008 г. — датата на неговото рождение. Там се надяваме родственици и колеги да споделят своите спомени и мисли от срещите с човека и учителя, дори ако това са мисли, провокирани само от страниците, запечатали душата на един юрист.

МИХАИЛ ПОПОВИЛИЕВ – ПРИНОСЪТ НА ЕДИН ТЪРНОВЕЦ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ЮРИДИЧЕСКАТА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

*Лора Григорова, Анка Игнатова**

В края на XIX — началото на XX в. българското общество открито заявява своя стремеж за приобщаване към постиженията на модерната европейска наука. Сред имената на достойните българи, получили своето образование в различни европейски страни, но избрали да се завърнат в България и да дадат своя принос за успешното развитие на различните клонове на науката, както и за утвърждаването на първия български университет в София, е и проф. д-р Михаил Поповилиев. Обстоятелството, че тази година се навършват 135 години от неговото рождение и 80 години от смъртта му, е повод днес да си припомним неговия живот и дело, за да оправдаем убедеността на съвременниците му, отразена в думите на проф. Г. П. Генев през 1929 г., че „неговите заслуги ще бъдат високо ценени от всички, които обичат науката и родината“¹.

М. Поповилиев е роден на 4 ноември 1873 г. в гр. Търново. Уважението към просветните институции и стремежът към получаване на по-високо и добро образование създават атмосферата, в която израстват М. Поповилиев и неговите четири сестри. Семейната среда и общият порив за приобщаване към постиженията на европейското образование, наука и култура определят по-нататъшния път на младия търновец. Той продължава своето образование като студент по право в университета в Нанси (Франция) и в Парижкия университет, който завършва с научна степен „лисансие“ през юли 1893 г. След това следва дипломация в Училището за политически науки в Париж. През януари 1897 г. М. Поповилиев успешно защитава в Парижкия университет докторат и получава титлата „доктор по право“.

Както много българи, получили образованието си в Европа, М. Поповилиев се завръща в България, където се чувства остра необходимост от подготвени и добре образовани специалисти в различни области на държавната организация. Първоначално той се установява в родния си град Търново, където се за-

* Студентки във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“.

писва като адвокат и изкарва военната си повинност. След това е член на Севлиевския и Русенския окръжен съд. Професионалният му път продължава като учител в Софийската мъжка гимназия. На 18 март 1899 г. Министерството на народното просвещение (МНП) го командирова в Софийското висше училище за преподавател по международно право и енциклопедия на правото, а на 10 октомври 1899 г. го назначава за доцент по международно право и енциклопедия на правото. Той участва заедно с Любомир Милетич, Георги Златарски, Стефан Киров, Стефан С. Бобчев, Йосиф Фаденхехт и други известни български учени в изграждането и утвърждаването на Софийския университет като важен център на българското образование и наука.

От 19 юни 1909 г. до 1 октомври 1916 г., когато е уволнен поради болест, М. Поповилиев е редовен професор, титуляр на катедрата по междудържавно и международно частно право. В доклада на декана на Юридическия факултет по повод освобождаването му от длъжност се заявява: „Същевременно факултетът дължи с благодарност да отбележи голямото усърдие и необикновената внимателност, която г. Поповилиев вложи в своята близо 18-годишна научна и преподавателска дейност. С голяма болка факултетът констатира, че е заставен да се лиши от будната енергичност и неуморното трудолюбие на такъв свой колега, без да може да се надява, че в скоро време ще може да бъде заместен с друг редовен преподавател“².

В научните търсения на М. Поповилиев особено място имат проблемите в областта на междудържавните отношения и международното право. В ректорската си реч, произнесена през есента на 1910 г., М. Поповилиев обосновава твърдението, че „междудържавното право е продукт на общата или колективна воля на държавите, детерминирана от нуждите и изискванията на живота“, с разбирането за очертаващата се в края на XIX в. тенденция към мирно уреждане на междудържавните сътолковения, което става възможно на базата на солидарността на държавите. Той изразява надежда, че с Хагските конвенции от 1899 и 1907 г. се поставя обещаващо начало на процеса на изграждането на международен орган в лицето на Постоянния арбитражен съд, призован да съдейства за уреждането на междудържавните конфликти. Неговото убеждение е, че създаването на подобна институция върху основата на съгласието на държавите, при съблюдаване на принципа на пълно равенство между членовете на междудържавното общество, не противоречи и не заплашва техния суверенитет. Макар М. Поповилиев да твърди, че „политическата организация на междудържавното общество е единствената пълна гаранция на мира“, той признава, че „условията, които предполага, са неосъществими в едно близко бъдеще“. В този смисъл известният юрист вижда в арбитража „нормалното и най-ефикасно средство за решение на междудържавните спорове“, развитието

на който ще изведе отношенията между държавите „до една сравнително висока степен на съвършенство“.

Не бива да бъде подмината и една друга тема в научното творчество на М. Поповилиев — вечната тема за държавата и границите на нейната намеса по отношение на личността. В една от своите първи книги — „Нравственост, право и държава“, той излага различните възгледи за връзката на нравствеността и правото, както и за отношението държава — свобода. Напълно в духа на разбирането за демокрация М. Поповилиев утвърждава схващането, че „за да служи истински на целта, за която е учредена, държавата трябва преди всичко сама тя да почита индивидуалните права и да обезпечи тяхното почитане от другите посредством силата“. Неговото заключение е: „...человеческата личност може да се развие само в общественото състояние, но обществото съществува чрез нея и само чрез нея; ето защо тя не трябва никога да бъде жертвана за него или погълната в неговото обятие, както капката вода се поглъща в морето“³.

Признание за научната дейност на М. Поповилиев са положителните отзиви за негови научни трудове в специализираните български и чуждестранни периодични издания. По повод монографията „Международното частно право и неговата правна природа“ д-р Алберт Калев твърди: „Смелите, често оригинални мнения, предложени от учения автор (...) съставят един ценен влог, способен да отвори нови хоризонти на всички теоретици на правото, които чистите научни изследвания занимават“. Високо е оценена идеята на автора да представи своите възгледи на международната юридическа общност чрез обстойно резюме на труда си на „най-чист“ френски език, до цялостното му превеждане на един от западните езици. За излязлото през 1910 г. изследване „Правна природа на междудържавното право“ д-р Алберт Калев счита, че то внася „сериозен добавък в изучаването на тоя правен клон, международното право, който е бил неоснователно пренебрегнат през известно число години от учителите по философия на правото“. Той смята, че тезата на професора за изоставяне на „тъй нареченото естествено или неположително право в уреждането на отношенията между държавите“ ще предизвика „голям интерес“ сред аудиторията. Изказва убеждението, че „заключенията на учения професор са от ония, които карат човека да мисли“⁴. А. Д. Боди намира, че „цялото съчинение е много прецизно, систематично разпоредено, богато аргументирано“ и е резултат от научните дирения на „един добре школуван правник“, което оценява като „печалба на българската правна книжовност“⁵.

М. Поповилиев се изявява не само като учен, преподавател, но и като администратор. Многократно е избран на ръководни длъжности в университета. Той е декан на Юридическия факултет през 1904—1905, 1907—1909, 1910—

1911, 1912—1914 г. През учебната 1909—1910 г. е ректор, а през учебната 1910—1911 г. е заместник-ректор на Софийския университет⁶. Известният преподавател юрист демонстрира своята съпричастност към отстояване на университетската автономия и против държавната намеса в дейността на „алма матер“ по време на университетската криза през 1907—1908 г. Неговото име стои редом с имената на професорите С. Киров, Ив. Георгов, Д. Агура, В. Златарски, Ан. Иширков, Л. Милетич, Ст. Бобчев и други преподаватели под изложенията към българското общество от 10 и 31 януари 1907 г., в които действията на управляващите спрямо университета от 4 януари същата година се определят като „акт, недостоен за никое правителство“ и се отстоява разбирането, че „най-същественото условие за нормалното състояние и правилното развиване на един университет (...) е академичната свобода, необходимо условие за което е университетската автономия“⁷.

Събитията, свързани с университетската криза, стоят в основата на опитите на академичната общност да търси начини за възстановяване на автономията по законодателен път чрез допълнения към Закона за университета. През втората половина на 1908 г. в Академическия съвет се обсъждат проекти за допълнение към университетския закон. След единодушното приемане на проекта от 20 юни се избира комисия, в чийто състав влиза и М. Поповилиев, със задачата да представи проекта в МНП⁸. Той участва също и при изработването на някои вътрешни нормативни актове на университета⁹.

Името на М. Поповилиев е свързано и с издаването на Годишника на Софийския университет, началото на който е поставено през 1904 г. През учебните 1907—1908, 1909—1910, 1910—1911 г. той е член на редакционния комитет. Участва и в състава на Библиотечния съвет като представител на Юридическия факултет¹⁰. Сред първите четири книги, с които се поставя началото на поредицата „Университетска библиотека“ през 1913 г., е монографията на М. Поповилиев „Международно право“¹¹.

В преподавателската кариера на М. Поповилиев прави впечатление неговият стремеж да използва всяка възможност за повишаване на квалификацията си с оглед обучаване на студентите според изискванията на съвременната правна наука. Скоро след назначаването му във Висшето училище през март 1899 г. МНП дава съгласието си за командироването на М. Поповилиев в Париж, „за да се усъвършенства по специалността си“¹². През 1900—1901 г. е командирован в Германия и Италия с научна цел¹³. Подчертаният му стремеж да не изостава от темповете на развитие на европейската юридическа наука го отвежда през лятото на 1902 г. във Великобритания.

Показателна за философията на академичната общност по отношение поддържане на високо качество на преподаване и обучение чрез осигуряване на

специализации и задгранични командировки на преподаватели е позицията на Академическия съвет през лятото на 1900 г. по повод отказа на МНП да командирова М. Поповилиев и Анастас Иширков в чужбина. В протокол от заседание на Академическия съвет е изложено следното становище: „Необходимо е да се дава по-често възможност на преподавателските сили при Висшето училище да разработват самостоятелно науката на своите катедри в чуждестранни висши учебни заведения, като се ползват от богатите библиотеки и институти и особено от непосредственото отношение с видните преподаватели на науката...“. Според академическата общност „МНП би трябвало да посреща с радост и да спомага за осъществяването на подобни стремежи за развитие и усъвършенстване на преподавателските сили...“¹⁴.

Присъствието на М. Поповилиев в науката се допълва и от участието му в най-авторитетната научна организация в България — Българското книжовно дружество, прераснало през 1911 г. в Българска академия на науките. Той е приет за действителен член на БКД през 1906 г. В доклада на Антон Каблешков, с който е представена неговата кандидатура, се отбелязва, че той е привлякъл вниманието на научната общност „не само с мястото, което заема като преподавател по международно право и енциклопедия на правото, но още и със своята писателска дейност по редица юридически обществени въпроси, към които показва голямо трудолюбие и широки познания“.

М. Поповилиев изпълнява длъжността секретар на Философско-обществения клон на Българското книжовно дружество и Българската академия на науките съответно от 1909 до 1911 г. и от 1914 до 1916 г. Той е активен участник в разработване на документите по прерастване на дружеството в академия. На заседание на Управителния съвет на БКД, проведено на 22 декември 1909 г., той е включен в състава на комисията, която трябва до април 1910 г. „да приготви статут за бъдещата българска академия, както и план за нейната научна работа“¹⁵. Заключителната работа по приемането на изработения проектоустав принадлежи на свиканото на 26 декември 1910 г. общо събрание, в чиито заседания участва и М. Поповилиев¹⁶.

Изявеният учен юрист дава своя принос за създаването и укрепването на Софийското юридическо дружество (1901 г.). Той е редовен сътрудник на сп. „Юридически преглед“, където публикува редица статии, рецензии, отзиви и съобщения, както и негов редактор през 1911—1912 г. и съредактор заедно със С. С. Бобчев през 1914—1915 г. Сътрудничи също и на „Юридическо списание“, „Български преглед“, „Българска сбирка“ и някои френски юридически списания.

Солидното му образование, всеотдайната му преподавателска работа и сериозните му научни изследвания стоят в основата на международните му

изяви. Той е член на Дружеството за сравнително законодателство в Париж. Безспорният авторитет, с който се ползва М. Поповилиев сред научните среди, е основание именно той да представя университета на Общославянския събор в София през 1910 г. По разпореждане на българското правителство е бил командирован в Берлин като правителствен делегат по сключването на консулска, съдебна и конвенция за екстрадиция с Германия.

От 26 до 29 юли 1911 г. в Лондон се провежда за първи път „конгрес на човечеството“, който според предварително обявената програма създава настроение и очакване, че ще бъде „най-бляскавото проявление на човешката мисъл за опознаване на хора от всички точки на земното кълбо“. Софийският университет взема решение за изпращане на двама свои делегати — М. Поповилиев и С. Киров. Проучените документи показват, че М. Поповилиев участва в Международния расов конгрес в Лондон не само като делегат на университета, но и като представител на българското правителство¹⁷. В края на май 1912 г. М. Поповилиев е участник в заседанията на Сръбско-българския комитет в Белград. Българският учен взема участие и в Първия конгрес по международна съдебна полиция в Монако през април 1914 г.

М. Поповилиев остава в паметта на потомците и с дарителските си акции. През 1907 г. той дарява от името на всички наследници на покойния си баща — Илия Попов, сумата 500 златни лева на читалище „Надежда“ в Търново¹⁸. Другият му дарителски акт е свързан с мъжката гимназия в родния му град, където завършва средното си образование. На 16 декември 1908 г. в писмо до директора на мъжката гимназия М. Поповилиев съобщава решението на наследниците за откриване на фонд на името на техния баща, „от лихвите на който да се дава ежегодно една награда на свършилия гимназията ученик с най-добър успех“¹⁹. Той внася в Търновския клон на БНБ пет облигации от българския 4 и 1/2% държавен заем от 1907 г., от които ще се образува фондът. Стойността на дарителските акции на М. Поповилиев трябва да се търси не само в проявената от него почит към баща му, радетел за преуспяването на просветното дело в Търново, но и в обстоятелството, че се явява и продължител на една характерна и благородна традиция в българското общество — да се подпомагат образованието и културата.

Изложените факти не разкриват цялостно живота и дейността на М. Поповилиев, но чрез тях се очертава приносът на един търновец за развитието на българската юридическа наука. Оценявайки този принос, не може да не подчертаем, че неговото значително като обем научно наследство е създадено в рамките на по-малко от две десетилетия. Здравословните проблеми, появили се в разцвета на неговите творчески сили, не му позволяват да разгърне докрай своя потенциал. Малко познатите факти за неговата съдба провокират из-

следователския интерес не само към пълно проучване на жизнения и творческия му път, но и към поставяне и изясняване на въпросите за присъствието на Търново в културното пространство на България в годините на изграждането и укрепването на младата българска държава. Името на М. Поповилиев илюстрира по неоспорим начин връзката между Търново, модерната европейска наука и устремно развиващите се в края на XIX — началото на XX в. българска наука и образование. То е основание за пореден път да бъде подчертана ролята и значението на Търново като културен център, създал духовната среда за израстването на известни учени с национално и международно значение. Днес някои от тях са позабравени или напълно непознати. Наш дълг е да направим достойние на съвременниците приноса на онова поколение български учени, положили основите на модерната наука и образование, за да я има и необходимата приемственост.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Генов, Г.** Софийският университет за проф. д-р М. Поповилиев. — Юридически преглед, 1929, № 2, с. 73.

² ДА-София, ф. 994 К, оп. 2, а. е. 12, л. 98.

³ **Поповилиев, М.** Нравственост, право, държава. Търново, 1900, 151—153.

⁴ Юридически преглед, 1911, № 4, 276—277.

⁵ Пак там, № 3, с. 276—277.

⁶ Алманах на Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ 1892—1992. С., 1992, с. 223.

⁷ Недавната университетска криза. — ГСУ, III—IV, 1906—1907, С., 1908, 70—94.

⁸ История на СУ „Климент Охридски“. С., 1988, с. 68.

⁹ Например „Наредба за раздаване стипендии за усъвършенстване на свършили университета“ — ДА-София, ф. 994К, оп. 2, а. е. 8, л. 149.

¹⁰ ДА-София, ф. 994К, оп. 2, а. е. 11, л. 71.

¹¹ Пак там, а. е. 71, л. 100; История на СУ „Кл. Охридски“. С., 1988, с. 73.

¹² Пак там, а. е. 327, л. 5.

¹³ Пак там, оп. 2, а. е. 327, л. 83.

¹⁴ Пак там, а. е. 7, л. 165.

¹⁵ Пак там, X, 1909, С., 1910, с. 42; Уставите на БАН 1869—1984. С., 1989, с. 88.

¹⁶ Летопис на БКД, XI, 1910, С., 1911, 12—13, 17—32.

¹⁷ ДА-София, ф. 994 К, оп. 2, а. е. 327, л. 37.

¹⁸ ДА-В. Търново, ф. 112 К, оп. 1, а. е. 5, л. 154.

¹⁹ Пак там, ф. 750, оп. 2, а. е. 3, л. 1—2. Документът е препис от оригинала на писмото на М. Поповилиев, в който датата 16 декември 1908 г. е коригирана на 16 декември 1928 г. В резултат на това в периодичния печат и в научната литература се приема, че дарението е направено през 1928 г. (**Христов, Гр.** Благодарителите на Великотърновската мъжка гимназия „Св. Кирил“. — „Общински вестник“ — Велико Търново, № 3—6 от 31 март 1937 г., 20—21; Енциклопедия. Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България. С., 2000—2002, 48—49). Всъщност в

протокол № 9 от 23. I. 1909 г. от заседание на учителския съвет при Великотърновската държавна мъжка гимназия „Св. Кирил“ е записано, че е прочетено „писмото от наследниците на покойния Илия Попов за завещаните 2500 лв. зл.“, което означава, че направеното дарение е през 1908 г. Вж. ДА — В. Търново, ф. 99к, оп. 1, а. е. 153, л. 63.

**СЪДЪРЖАНИЕ НА СПИСАНИЕ
„СЪВРЕМЕННО ПРАВО“ ЗА 2007 Г.**

СТАТИИ

- Георгиева, М., И. Георгиев** — За авторските права при задължително разпространение на телевизионни и радиопрограми бр. 2
- Голева, П.** — Правна уредба за задължението за плащане на застрахователни премии според Кодекса за застраховането бр. 2
- Кискинов, В.** — Предметът на Закона за електронното управление бр. 5
- Койчева, Р.** — Конституцията и наследствените пенсии бр. 3
- Марков, М.** — Сключване на сделки по чл. 236, ал. 2, т. 3 от Търговския закон бр. 2
- Матеева, Е.** — Обхват и значение на териториалния принцип при вещните правоотношения с международен елемент относно движими вещи бр. 2
- Пушкарова, И.** — Организация/група против националното равенство и религиозната и политическата търпимост по чл. 162 НК бр. 6
- Средкова, К.** — Осигурителни помощи бр. 6
- Ставру, С.** — Право на собственост и право на природоползване — разграничение и съотношение бр. 2
- Ставру, С.** — Физическите граници на вещните права бр. 4
- Стайков, И.** — За структурата на работната заплата и брутното трудово възнаграждение — някои въпроси относно новата Наредба за структурата и организацията на работната заплата бр. 1
- Цолова, К.** — Възражението за лошо воден процес по чл. 223, ал. 2 ГПК бр. 3
- Цолова, К.** — Заместване на подпомаганата от подпомагащата страна по чл. 222 ГПК бр. 4
- Чинова, М.** — Задочното производство по НПК бр. 1

ДИСКУСИИ

Славова, М., М. Марев — Арбитраж при административноправни спорове бр. 4

УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО

Белазелков, Б. — Автентифициране и удостоверяване на волеизявленията за учредяване, променяне или прекратяване на права върху имот бр. 3

Димитрова, А., С. Тасев — Имуществени отношения между съпрузите по проекта за нов Семейен кодекс бр. 6

Йорданова, Р. — Усъвършенстване на законодателството за припокриването на съставите на някои престъпления със състави на административни нарушения в специалните закони бр. 5

Мингов, Е. — Проблеми на правната регламентация на трудовото възнаграждение в българското трудово право бр. 3

ПРАВО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Корнезов, А. — Допустимост на преюдициални запитвания до Съда на Европейските общности по граждански дела бр. 4

Пенчев, Г. — Сближаване на българското с европейското право относно оценката на въздействието върху околната среда бр. 1

Коларов, Е. — Правни основи на службата в Европейските общности бр. 5

Драганов Ж. — Хармонизиране на законодателството в областта на закрилата на промишления дизайн в Европейския съюз бр. 5

МЛАДИ АВТОРИ

Александров, А. — Последници за трудовото и служебното правоотношение от последваща невъзможност за достъп до класифицирана информация бр. 6

Димитрова, А. — Медиацията като способ за уреждане на спорове между граждани бр. 1

Игнатова, Б. — Разпит чрез телефонна конференция и видеоконференция при разследване на престъпления, извършени от чужденци бр. 5

Марчева, Д. — Към понятието за публично-частно партньорство	бр. 5
Милчева, З. — Предмет на оспорване в административния процес	бр. 6
Петкова, Г. — Семейството като институция и положението на жената в Древния Рим	бр. 1
Попова, Ц. — Правото на работника или служителя на характеристика и на препоръка от работодателя	бр. 2
Пушкарлова, И. — Транснационалната и националната организирана престъпна дейност — възгледи и разграничителни критерии	бр. 3
Цонева, С. — Относно необходимостта и възможността да съществува общо понятие за ценните книжа с оглед на техните налични и безналични форми	бр. 4
Янкулова, С. — Служебното начало в административния процес	бр. 3

КРИТИКА И НАУЧЕН ЖИВОТ

Герджиков, О. — Юридически речник — ценно помагало или...?	бр. 2
Запрянов, А. — Ценен принос в изследването на вещноправните правоотношения	бр. 1
Зиновиева, Д. — Рецензия за книгата „Върховният административен съд (1913—2006)“ от Петко Добчев, научен редактор Даниела Доковска	бр. 3
Зиновиева, Д. — Рецензия на монографията „Вещноправно действие на смъртта. Мъртвото човешко тяло преди и след погребението“	бр. 6
Кьосев, И. — Семинарните занятия по обща теория на правото — отговорност и предизвикателство	бр. 1
Маринова, С. — Професор Цеко Торбов и началото на философията на правото в България	бр. 3
Мусева, Б. — Заслужено признание	бр. 3
Петканов, Г. — Професор д-р Дончо Хрусанов на 60 години	бр. 3
Ташев, Р. — Авторитетен научен форум	бр. 6

IN MEMORIAM

Великова, А. — В памет на проф. Любомир Радоилски бр. 6

Григорова, Л. и А. Игнатова — Михаил Поповилиев —
приносът на един търновец за развитието
на юридическата наука в България бр. 6

НОВОИЗЛЯЗЛА ПРАВНА ЛИТЕРАТУРА

Осигурително право

3. допълнено и преработено издание

От Красимира Средкова

В третото актуализирано и допълнено издание на учебника са застъпени всички основни проблеми на учебната дисциплина Осигурително право; теоретични обяснения на действащото законодателство; анализ на практиката по неговото прилагане, както и предложения за законодателно усъвършенстване. Сложната и динамична материя на осигурителното право е разгледана прецизно, с приложена библиографска справка за основната литература към всяка глава. Структурата на изложението е ясна, детайлна и позволява задълбочаване в проблематиката. Последователно са разгледани институтите на общата част на осигурителното право: понятие за обществено осигуряване, обща характеристика, метод на правно регулиране, източници на отрасъла, основни принципи, както и основните категории на осигурителното право: осигурени социални рискове, осигурени лица, осигурители, осигурителни органи, осигурителни правоотношения. В специалната част са изследвани основните характеристики и общите правила на краткосрочното и дългосрочното социално осигуряване, производството, режимът на здравното осигуряване, осигурителноправни спорове. В сравнителноправна перспектива авторката разглежда особеностите на международното осигурително право, както и това на Европейския съюз. В новото издание е отделено място и на координацията на системите за социална сигурност в Европа, свързана с непознати досега законодателни и практически проблеми.

Като резултат от дългогодишната преподавателска и изследователска дейност на проф. Красимира Средкова, учебникът представлява ценно научно изследване. Неговата полезност е безспорна не само за студентите в юридическите факултети, но и за цялата експертно-юридическа читателска аудитория.

ISBN 978-954-730-530-4, 648 стр.

Цена: 36 лв.

Предмет и тежест на доказване в наказателното производство От Веселин Вучков

В обхвата на книгата са включени два от институтите на доказателственото право — предметът на доказване и тежестта на доказване. В българската наказателнопроцесуална доктрина липсва самостоятелна и детайлна публикация, посветена на тези две значими категории. Авторът представя, на първо място, модел на предмета на доказване, който да бъде едновременно подробен и ясен, като в същото време е отделено място и на свързани с предмета на доказване въпроси, отразяващи съвременното състояние на проблема (напр. въпроса за т.нар. доказателствени факти). На второ място, като се изхожда от установените правила за доказателствената тежест, се разглеждат въпроси, които до този момент не са намерили своето ефективно решение: изясняване на понятието „наказателно преследване“ от гледна точка на правната теория и обективното право (на тази основа са формулирани предложения *de lege ferenda*); статутът на уличеното лице до 2006 г. през призмата на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, както и изискванията към законодателството и съдебната практика, формулирани от този международен документ. В отделен параграф — „Презумпцията за невинност: исторически опит, действителност“, е направена историческа ретроспекция на правилата за доказателствената тежест в различните исторически епохи, включването на презумпцията за невинност в различни законодателни текстове и произтичащите от това последици, съвременното състояние на проблема, включително закрепването на презумпцията за невинност на конституционно ниво в европейските правни системи, както и сред разпоредбите на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи. Отделено е място и на редица становища в българската криминалистична доктрина, формулирани в периода 1998—2002 г., които влизат в открито противоречие с презумпцията за невинност.

ISBN 978-954-730-528-1, 248 стр.

Цена: 16 лв.

Обществени поръчки
Поредица „Джобни издания“

В сборника са включени Законът за обществените поръчки, правилникът за прилагането му и наредбите, които уреждат възлагането на малките обществени поръчки и на специалните обществени поръчки.

При отразяване на измененията, които влизат в сила от 1 януари 2009 г., към изменените разпоредби са посочени предишните им редакции, които се прилагат до тази дата.

Текстовете са анотирани и със съпоставителни бележки за действащия и отменения режим на обществените поръчки, с препращания между правни норми, включени в сборника, и към други нормативни актове.

ISBN 978-954-730-541-0, 240 стр.

Цена: 6.50 лв.

Закон за Министерството на вътрешните работи
Поредица „Джобни издания“

В сборника са поместени Законът за Министерството на вътрешните работи и правилникът за прилагането му, с които се уреждат принципите, задачите, дейностите, устройството и управлението на Министерството на вътрешните работи и статусът на служителите в него, защитата на правата и свободите на гражданите, националната сигурност и обществения ред.

ISBN 978-954-730-542-7, 224 стр.

Цена: 5.90 лв.

Издаелство *СИБИ*
Редактор *Наталия Гуджева*
Коректор *Нели Германова*

Печат *Симолони*
Печатни коли 5,5

Формат 70x100/16

ISSN 08611815
София 2007